

บทที่ ๔

ภูมิปัญญาไทยกับการจัดการศึกษา

๔.๑ แนวทางการศึกษาและภูมิปัญญาไทยในระบบการศึกษา

จากประเด็นปัญหาที่พบในการประเมินติดตามการดำเนินการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ประกอบกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในช่วงระยะปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ จนถึงค่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (๒๕๓๐-๒๕๓๔) ซึ่งส่งผลให้ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต้องดำเนินการปรับแผนพัฒนาฯ ใหม่ให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ จึงทำให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการดำเนินงานปรับปรุงการจัดการศึกษาขึ้นใหม่ เช่นเดียวกัน ซึ่งสาระโดยสรุปของการดำเนินงานทางการศึกษาทั้งสองหน่วยงานได้แก่

ในส่วนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มีการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตรประณมศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ หลักสูตรที่ได้รับการปรับปรุงดังกล่าวคาดว่าจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้นไป วัตถุประสงค์ของการปรับปรุงหลักสูตรก็เพื่อให้หลักสูตรตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพของแต่ละชุมชนท้องถิ่น นั่นคือ มุ่งเน้นให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทั้งในระดับประณมศึกษา และมัธยมศึกษาดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นใช้ได้ตามความเหมาะสม นอกจากนั้นกรมวิชาการก็ได้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาสาระในบางวิชาที่เข้าช้อนกันให้ลดความเข้าช้อนลง พร้อมทั้งได้ลดจำนวนวัตถุประสงค์ของหลักสูตรประณมศึกษาที่มีมากให้เหลือน้อยลง แต่โดยโครงสร้างกลุ่มวิชาในหลักสูตรคงเดิม (กรมวิชาการ, ๒๕๓๕)

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาตินี้ ได้ดำเนินการทบทวนแผนการศึกษาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ขึ้น ซึ่งดำเนินการในเดือนกรกฎาคม ๒๕๓๑ ถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๒ และร่างแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-

(๒๕๓๕) ในการดำเนินงานดังกล่าวทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักการศึกษาตลอดจนบุคคลในกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เสนอแนะแนวทางความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศ ได้อย่างกว้างขวาง และต่อมาทางสำนักงานฯ ได้ทำการประเมินผลรูปแบบความคิดเห็นกับการจัดการศึกษาขึ้น pragm ในหนังสือ “แนวคิดการจัดการศึกษาในอนาคต” ออกราชการให้กับนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและแนวคิดการจัดการศึกษาที่นำเสนอพบว่า แนวความคิดการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดสืบท่องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประเด็นหนึ่งที่ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเสนอไว้

แนวความคิดการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดสืบท่องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตนเองตลอดจนมีความเข้าใจรู้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ ซึ่งแนวคิดการจัดการศึกษาดังกล่าวจะกระทำได้โดยการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นหรือผู้รู้ในท้องถิ่นร่วมกำหนดหลักสูตรและร่วมทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สถานศึกษาและผู้เรียนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ สถานศึกษาในชุมชนจะต้องเปลี่ยนทัศนะจากสอนชุมชน รู้คือว่า ชุมชนไปเป็นการศึกษาทำความเข้าใจชุมชนอย่างถ่องแท้ ผู้สอนในสถานศึกษาต้องทราบหนักหนาของว่าไม่ใช่จะรู้ไปหมดทุกอย่าง ต้องมองหาผู้ที่มีความสามารถถ่ายทอดความรู้ได้มาถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก หรือให้เด็กไปเรียนรู้จากบุคคลนั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒; เสน่ห์ งามริก, ๒๕๓๒, ๒๐-๓๑; สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, ๒๕๓๒, ๔๕; เอกวิทย์ พลาง และ โกวิท วงศ์สุรัวตน์, ๒๕๓๒, ๒๓-๒๔)

ในช่วงเวลาเกือบ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ผู้คนจำนวนมากในสังคมไทยต่างพากันเข้าใจว่า การศึกษา คือ การไปโรงเรียน หน่วยงานของรัฐ เอกชน ตลอดจนชุมชน ได้ทุ่มเททรัพยากรหั่นเวลาให้กับการพัฒนาโรงเรียน และหวังว่าโรงเรียนจะเป็นศูนย์กลางความรู้ และศติปัญญาเพื่อพัฒนาประเทศชาติและประชาชน ทุกวันนี้ โรงเรียนเข้มแข็งขึ้นมาก สามารถให้ความรู้และตอบสนองความต้องการของคนจำนวนหนึ่งในสังคม สร้างคน

และสร้างชาติให้เติบโตขึ้นมาจนปัจจุบัน ขณะเดียวกันเมื่อสักยภาพก็ย่อมมีข้อจำกัด มีได้มีเสีย ความขึ้นลงและเติบโตของโรงเรียนก็ต้นไปบดบังความรู้เดิมและภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน ท้องถิ่น จนมีสภาพแคร์เร็นเที่ยวเข้าและแห้งตาย โรงเรียนและการศึกษาสมัยใหม่ไม่ได้ใจต่อสิ่งเหล่านี้เพียง เพราะไม่มีใน “หลักสูตร” เลย กล้ายเป็นว่า ความรู้ที่มีอยู่ในโรงเรียนเท่านั้นที่เป็นจริง ถูกต้องและเป็นมาตรฐานชีวัติ คุณภาพของคน ที่สุดก็คือสภาวะการณ์ผู้กขาดทางการศึกษา

ผลของการจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหานานาประการขึ้นใน สังคมไทย จนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วง ๒ ทศวรรษที่ ผ่านมาพร้อมกับการเรียกร้องให้รัฐดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางจัดการศึกษา ใหม่ อันเป็นปัจจุบันของแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน

การพัฒนาการศึกษาที่แท้จริง เป็นคนละประเด็นกับการพัฒนาโรงเรียน มีครูและโรงเรียนจำนวนหนึ่งที่ตระหนักในความจริงข้อนี้ และยังคงยึดมั่นต่อการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กและชาวบ้านในชุมชน มุ่งสร้างคุณค่าของความเป็นคนแทน ผลสัมฤทธิ์ในเชิงปริมาณ และการคำร้องชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข ครูและโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวนี้มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยบ้างน้อยบ้างแตกต่าง กันไปตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นเดิม ที่ครูและโรงเรียนเหล่านี้ดึงเดิน ส่วนใหญ่เป็นการทำแบบต่างคนต่างทำ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รู้จัก กันเป็นส่วนตัว เคยไปมาหาสู่เพื่อแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผลงานอีก ปรากฏและเป็นที่ยอมรับในวงจำกัด จนกระทั่งย่างเข้าสู่ต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ องค์กร พัฒนาเอกชนและหน่วยงานของรัฐ ได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ประสบการณ์ ประสบการณ์ ของ ประเทศจีน โดยการจัดเวทีให้ครูและโรงเรียนเหล่านี้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและ กัน จนเกิดเครือข่ายครูเพื่อเด็กเพื่อชุมชน ขึ้นทั้งในภาคใต้และภาคอีสานในช่วงเวลา เดียวกันนี้ การเรียกร้องต่อรัฐให้ปฏิรูปการศึกษาโดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่สอดคล้อง กับวิถีชีวิตของชาวบ้านและชุมชน ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นกระแสสังคมที่ ไปกระตุ้นและผลักดันให้เครือข่ายครูได้ขยายเครือข่ายออกไปในทุกภาคของประเทศไทย ในปัจจุบัน (พระครูวินัยธรงค์จุกนุ่ม, ๒๕๔๕: ๒๕๘-๓๐)

ประสบการณ์เหล่านี้นิยมในการบันทึกไว้ด้วยสื่อต่าง ๆ เพื่อนำรักษ์ของคีทีมืออยู่ และสามารถเผยแพร่ในแนววิจัยต่อไป

๓. นำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาที่เกิดจากการอยู่ร่วมกัน ปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล ปัญหาด้านอาชีพ และการผลิตหรือ ปัญหาอันเกิดจากการขาดความสมดุลในธรรมชาติ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เนื้อหาภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมสาระต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต คือสามารถนำมาใช้ ในการแก้ไขปัญหาได้

๔. นำไปใช้เพื่อกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น กระทรวง สาธารณสุขกำหนดนโยบายที่จะประยุกต์ใช้แพทเทิล่อนในงานสาธารณสุข มูลฐาน เรื่องสนับน้ำพรและหม้อต้มแยก กำลังได้รับการส่งเสริมและฟื้นฟู

วิชัย ตันศิริ (๒๕๓๒: ๑๙๑-๑๙๘) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญา ชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อพื้นบ้านเพื่อการศึกษาถาวรสู่สรุปว่า ในการจัดการศึกษาที่ดีนี้ จะต้องเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับระบบพื้นฐาน โดยการใช้ชุมชนเป็น หลักให้เข้าร่วมมือกัน คิดแก้ไขปัญหาของชุมชนและแนวทางแก้ไขปัญหา โดยใช้ข้อมูล พื้นฐานของเขางเองเป็นพื้นฐานของการศึกษาหรือเรียกว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็น พื้นฐาน ซึ่งมีวิธีดำเนินการ ๒ วิธี คือ

๑. นำวิธีการมาใช้ เช่น เอาаницานมาเป็นสื่อ

๒. นำความรู้พื้นฐานของประชาชนมาเป็นพื้นฐานในการให้การศึกษา

บุพฯ ทรัพย์อุไรรัตน์ (๒๕๓๖: ๕๒) ได้สรุปแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในงานการศึกษากลุ่มโรงเรียนไว้ดังนี้

๑. โดยการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม คือการปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มี อยู่แล้ว หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ คือการ ใช้เป็นองค์ประกอบของหลักสูตร หรือการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรและการจัด กิจกรรม

๒. โดยนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นวิทยากร คือ การนำมาเป็นวิทยากรในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน หรือเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้

แนวทางการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สภาพการศึกษาของไทยในปัจจุบันมุ่งเน้น การนำความรู้ทekโนโลยีและวิทยาการโทรคมนาคมไปใช้ในการศึกษา จึงเป็นผลให้ต้องเพชญกับปัญหาในด้านประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอย่างจำกัดซึ่งก่อให้เกิดอุปสรรคตามมาด้วยเหตุนี้ แหล่งวิทยาการในห้องถินจึงเป็นแหล่งรวมความเปลี่ยนแปลงที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในโรงเรียน ดังนั้นแหล่งวิทยาการในห้องถินที่เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาห้องถิน จึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่ง ที่ครูควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน ได้มากที่สุด ซึ่งได้มีผู้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ คือ

รัตนะ บัวสนธิ (๒๕๓๕: ๑๗-๑๙) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

๑. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของประชาษัชารบ้าน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรห้องถินแล้ว

๒. ประชาษัชารบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียน โดยมีครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่ทุกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องของเวลาและความตระหนักของประชาษัชารบ้านด้วย

ชาลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล (๒๕๓๓: ๒๐๑-๒๔๘) ได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

๑. นำไปเป็นองค์ประกอบของหลักสูตร การจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนรู้ในเรื่องชุมชน หากเราศึกษาด้านคว้าเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านและนำไปเป็นองค์ประกอบของหลักสูตรการเรียนการสอนสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมาย มีความสัมพันธ์กับห้องถินมากขึ้นเมื่อเรียนแล้วนำไปใช้ประโยชน์กับชีวิตจริง

๒. เชิญผู้อาสาหรือประชาษัชารบ้านผู้ทรงภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ มาเป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์แก่นรุ่นหลัง หรือผู้สอนใจความรู้และ

๓. โดยการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นสื่อเพื่อการศึกษา คือ การมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอน หรือใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้

ส่วนสูนย์พัฒนาภูมิปัญญาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๐: ๔๓) ได้ให้ข้อเสนอแนวคิดเชิงนโยบายของการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้เพื่อการเรียนการสอนดังนี้

๑. ต้องรวบรวม ศึกษา และเก็บรักษาภูมิปัญญาที่เหลืออย่างเร่งด่วน

๒. สนับสนุนการจัดระบบความรู้ระบบสารสนเทศของผู้ทรงภูมิปัญญาและหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานรวมทั้งการผลิตสื่อ กระบวนการเผยแพร่ และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่

๓. สนับสนุนให้ชาวบ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา การเก็บรักษาการใช้การถ่ายทอด และการจัดการกับงานด้านพันธุกรรมด้วยตนเอง เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร แพทย์พื้นบ้าน เรื่องพันธุกรรมที่สูญหายไป เพราะปัจจุบันชาวบ้านมีสิทธิน้อยมาก ในการเข้าไปปัจจการเรื่องเหล่านี้

๔. สนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาถ่ายทอดไปสู่คนใกล้ชิด บุตรหลาน รวมทั้งนักวิชาการที่มีเวลาเรียนรู้วิธีชีวิต และองค์ความรู้

๕. หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน มีทางเลือกของตน เช่น ด้านการดูแลสุขภาพ การศึกษาและการจัดการทรัพยากร ฯลฯ

๖. ปรับปรุงระบบการศึกษาให้เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ในส่วนของชุมชน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยกระจายอำนาจ การบริการและการจัดการศึกษา

๗. ปลูกฝังแนวคิดให้เด็ก และเยาวชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

๘. สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยการรับรองสิทธิในการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตลอดจนสนับสนุนให้กลุ่มและองค์กร เป็นเครื่องมือส่งเสริมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคนทุกกลุ่มในชุมชน

๙. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนมีความเข้าใจในคุณค่า และประยุกต์ภูมิปัญญาใช้ในการดำเนินชีวิต

๑๐. สนับสนุนเครือข่ายระหว่างผู้ทรงกฎหมาย บุคคล องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน

๑. ยกย่องให้เกียรติ จัดสวัสดิการ จัดการเรียนรู้ และเครื่องมือให้แก่ผู้ทรงกฎหมายได้ทำงานเต็มตามศักยภาพ

ดังนี้วิธีการถ่ายทอดกฎหมายไทย จึงนำวิธีการและความรู้พื้นฐานของประชาชนในสังคมไทยท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นมาตรฐานของชาติ จัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

กฎหมายกับการศึกษาในปัจจุบัน

ประเทศไทยนำกฎหมายปัจจุบันจากสังคมอื่นเข้ามาในระบบการศึกษา เรียนรู้มากจนอาจกล่าวได้ว่าในทศวรรษนี้ กฎหมายไทยได้รับความสนใจ และนำไปถ่ายทอดหรือเรียนรู้ในการศึกษาในระบบน้อยที่สุด มีการนำกฎหมายไทยมาถ่ายทอดมากขึ้นในการศึกษาระบบทั่วไป แต่ส่วนมากจะเรียนกันเองตามความสนใจ ในวิชีชีวิตของประชาชนซึ่งเรียกว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้เกิดปัญหาการศึกษากับกฎหมายไทยดังต่อไปนี้

๑. ขาดการยอมรับกฎหมายไทย
๒. การละเลยและละทิ้งกฎหมายไทย
๓. การรับกฎหมายใหม่เข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง
๔. ขาดความเชื่อมั่นในกฎหมายของตน
๕. กฎหมายใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
๖. การดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบันผิดปกติ
๗. ระบบการศึกษาแผนใหม่ละเลยกระบวนการเรียนรู้ด้านกฎหมายไทย
๘. ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านกฎหมายไทย
๙. การจัดการศึกษา ไม่สามารถขยายโอกาสการสืบทอดความรู้กฎหมายไว้ได้กฎหมายท้องถิ่นเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชน และโรงเรียนกระบวนการเรียนรู้ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งการนำกฎหมายท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน มีดังนี้

ประเวศ วะศี (๒๕๓๔) ได้มีแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การศึกษาของชาติดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ และพัฒนารูปภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือ และสื่อในรูปอื่นที่ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีจำนวนมากและคุณภาพเหมาะสม และให้นำมาใช้ในการศึกษาทุกระดับ

๓. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกรายการ ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยครุ และมหาวิทยาลัย ทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาเต็มไปหมด ซึ่งจะทำให้การรับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น อันจะมีผลกระแทกต่อ ความรู้สึกและพฤติกรรมของชาติอย่างสำคัญ

๔. ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่นทุกวันนี้โรงเรียนต่าง ๆ ใช้ตำราที่แต่งไปจากส่วนกลางเป็นใหญ่ควรเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ท้องถิ่น ดังกล่าวในตอนต้น ๆ แล้วก็จะเห็นได้ชัดเจนว่าระบบการศึกษาของชาติ ต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้นและทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ

๕. ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชนอย่างน้อยส่วนหนึ่ง ให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ

๕.๑ ศึกษาให้เข้าใจชุมชนตามที่กล่าวในข้อที่ ๓

๕.๒ เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

๕.๓ ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน จากหน่วยราชการอื่น ๆ จากภาคธุรกิจ และจากองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ

๖. ปรับระบบการศึกษาทั่วไปรวมทั้งในมหาวิทยาลัยด้วยให้เป็นการศึกษาที่ รากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการและ โดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงใน

สังคมไทยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกีฬาไปอยู่ในการศึกษาที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์

๗. การกระทำดังกล่าวข้างต้นต้องการความคล่องตัว รู้ความสามารถจัดบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ ตัดสินใจการใช้เงื่อนส่วนรัฐประสานผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

๘. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน สิ่งที่เกิดขึ้นหล่ายอย่างทำได้ยาก ด้วยโครงสร้างการบริหารอย่างเป็นทางการในระดับควรส่งเสริมให้ใช้กลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ (Non-Formal mechanism) คือผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือชุมชน หรือรูปอื่นใดที่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้มีอิสระคล่องตัวมีความต่อเนื่อง และมีพลังมากกว่า รู้ความสามารถจัดบัญชีอุดหนุนองค์กรพัฒนาเอกชนให้ทำการส่งเสริมการศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ ให้ดีขึ้น และช่วยสถานให้เกิดความต่อเนื่องในหน่วยงานของรัฐเอง ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิหรือสถาบันในรูปเอกชน เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

๙. การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานกับจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่มากน้อยหลากหลายตามทุกหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจังโดยการเดินทางไปสืบค้น

๑๐. สอบถามข้อความร่วมมือจากชาวบ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลมา แล้ววิเคราะห์ จัดระบบแล้วจัดพิมพ์ในรูปของสื่อเอกสารหรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับการศึกษา ส่งเสริมเผยแพร่ ค้นคว้า วิจัย ในระดับลึกต่อไป

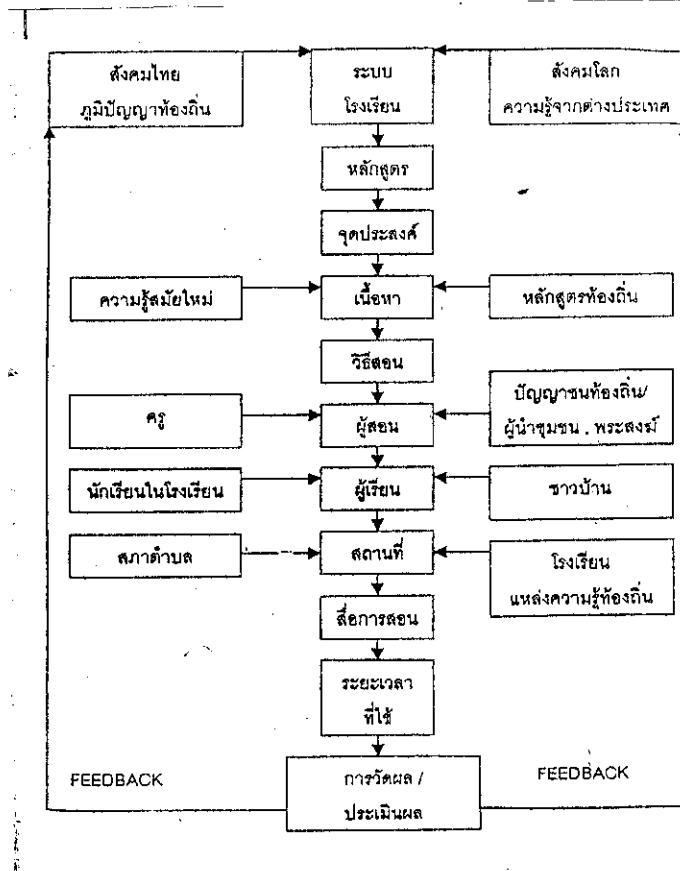
๑๑. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เป็นพิเศษ

๑๒. การส่งเสริมเผยแพร่ โดยรวมรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสมแล้วเลือกสรรอย่างพิถีพิถันระมัดระวังที่เหมาะสมในแต่ละประเด็น แต่ละลักษณะนماจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขาวัสดุ โอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ไปสืบทอดปรับปรุงให้ทันสมัย ส่วนการเผยแพร่ไปสู่ต่างประเทศ เพื่อให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดีงามของประชาชนชาวบ้านไทย และเกียรติภูมิของชาติไทยเป็นสำคัญ

๑๓. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในความมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ดูถูกดูแคลนว่าเขาไม่เง่า ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวของตัวเอง ให้มีอิสรภาพในการตัดสินใจ ได้อ่องอย่างมีศักดิ์ศรี เลิกงมงลง การเลิกครอบงำชาวบ้าน โดยการยกย่องชาวบ้าน ให้กำลังใจในผลงานที่เขาคิดเขากำหนด ให้เป็นการเสริมแรงให้มีความเชื่อมั่นว่าเขามีความสามารถในการช่วยตนเอง ได้เหมือนอย่างอดีตที่ผ่านมา ผู้สนับสนุนควรเดินทางไปฟังชาวบ้านพูดไปศึกษาความรู้จากชาวบ้าน ไปร่วมทำงานกับชาวบ้าน ช่วยเหลือสนับสนุนในกิจกรรมที่ชาวบ้านคิด ชาวบ้านทำด้วยความเคารพ

๑๔. การประสานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีความร่วมมือกันไปศึกษาข้อมูล หากความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้านจากประชาชนชาวบ้าน แล้วสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันของชาวบ้าน แล้วสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยงสืบทอดปรับปรุงร่วมพนึกกำลังแบ่งงานกันตามศักยภาพของประชาชนแต่ละห้องถีนแต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ดูถูกดูแคลนว่าเขาไม่เง่า ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้ดำเนินการ สร้อยนาคพงษ์ (๒๕๓๕) กล่าวว่า การเรียนการสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ความมองที่ตัวบุคคล หรือกิจกรรม แต่ความมองที่ระบบความคิดของชาวบ้าน การสั่งสมความรู้ศึกษาสภาพของชาวบ้าน ศึกษาสภาพของสังคม สภาพแวดล้อมว่ามีปัจจัย มีเหตุผล มีเกณฑ์อย่างไร ที่จะทำให้เกิดความคิดนั้น พยายามวิเคราะห์หาปัจจัยร่วมของประเด็นต่าง ๆ และที่สำคัญมีการถ่ายทอดและมีการเรียนรู้

อย่างไร ซึ่งการศึกษาควรจะเข้าไปจัดระบบการถ่ายทอดของชาวบ้าน โดยเฉพาะเนื้อหาข้อมูลที่มีอยู่แล้ว ตามศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นต่างๆ ให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำรวจว่ามีเรื่องใดอยู่บ้าง ต้องหาข้อมูลอะไรเพิ่มเติมบ้าง รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด และประมาณข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์เป็นการสานต่อ ช่วยสืบทอดภูมิปัญญาริบบัน โดยพยายามให้เกิดความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ที่ทำงานพัฒนาและทำงานในหมู่บ้าน ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมในการศึกษาปัญหาท้องถิ่นทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดกระบวนการประสานงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาแล้ว กลั่นกรอง วิเคราะห์ วิจัย พัฒนา ให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning networks) เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ กำหนดจุดประสงค์เนื้อหา วิธีสอน สถานที่เรียน เครื่องมือ ที่ใช้ในการเผยแพร่ ระยะเวลาเรียน การวัดผลและประเมินผล

การนำภูมิปัญญาริบบันมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (๒๕๓๕) ได้กำหนดแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้สอดคล้องกับห้องถิน ตลอดจนการจัดการเรียนการสอน คือ โรงเรียนควรมีแนวทางการปฏิบัติของโรงเรียนควรเป็นดังนี้

๑. โรงเรียนจะต้องทำใจให้กว้างและยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา

๒. กิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมายให้นักเรียนทำจะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน ผู้ปกครอง ครุ และชุมชนจะต้องร่วมมือและประสานใจกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะช่วยทำให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของห้องถินชัดเจนขึ้น จัดให้มีเครื่องข่ายในแต่ละกลุ่มในการแสวงหาการเรียนรู้ร่วมกันมีหน่วยต่าง ๆ เข้ารับผิดชอบการดำเนินงานของตนและแก่ปัญหาร่วมกัน ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของห้องถิน ระหว่างบุคลากรในการนำภูมิปัญญาห้องถินเข้าสู่ระบบโรงเรียนนั้น บางห้องถินการประสานสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชนยังไม่ชัดเจนดีนัก

บทบาทครุผู้สอนควรมีการปรับเปลี่ยน ดังนี้

๑. ครุจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชนทั้งจากการสังเกตและสอบถามชาวบ้านผู้รู้ในห้องถิน ตลอดจนควรนำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนหรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนมากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน

๒. ครุจะต้องศึกษา ศาสตร์ชาวบ้าน ประษฐ์ชาวบ้านพร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาห้องถิน

๓. ครุควรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้ และศึกษาวิธีการต่าง ๆ จากการไปเยือนโรงเรียนอื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตน และพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น

๔. ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครุควรดึงศักยภาพภูมิปัญญาห้องถินเข้ามาร่วมเป็นวิทยากร หรือเป็นที่ปรึกษา ควรระดมบุคลากรคณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรห้องถิน วิทยากรห้องถิน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้

๕. ครุครวจัดให้มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ใช่แต่หนังสือเรียนเท่านั้น

รุ่ง แก้วแดง (๒๕๔๑: ๒๓๗-๒๔๑) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่นำไปสู่ความสำเร็จของภูมิปัญญาไทยสู่การศึกษาดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การจัดตั้งสถาบันภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในรูปของสมาคม ชมรม มูลนิธิ และบุคคลต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจเรื่องของภูมิปัญญาไทย ทำการศึกษาและวิจัย ไตรหารรวมและดำเนินการสอนอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลจะสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายในชื่อ “สถาบันภูมิปัญญาไทย” ขึ้นมา โดยรวมรวมองค์กรเหล่านี้เข้ามาด้วยกัน จำแนกเป็นกลุ่มเป็นประเภทตามภาคภูมิศาสตร์ ก็จะเป็น “การรวบรวมผู้ทรงความรู้ด้านภูมิปัญญาไทย” อย่างจริงจังขึ้นมา เพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้ และเป็นองค์คณะตัดสินใจในเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ มีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยและการศึกษาไทย เพื่อดำเนินการส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยโดยให้เป็นหน่วยงานอิสระ และจะเป็นสำนักงานบริหารของสถาบันภูมิปัญญาไทย ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กำลังดำเนินการเพื่อจัดตั้งสถาบันนี้ขึ้น และให้ออกจากระบบราชการ เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินการ สถาบันนี้จะบริหารโดยกลุ่มนักวิชาการที่สนใจเรื่องภูมิปัญญาไทย ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การดำเนินการจำเป็นต้องมีเงินสนับสนุน ฉะนั้น ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ซึ่งขณะนี้หลายหน่วยงานก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมเสนอเป็นนโยบายต่อรัฐบาลเพื่อให้สามารถจัดตั้งกองทุนดังกล่าวได้

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำภูมิปัญญากลับสู่การศึกษาของชาติ ที่ผ่านมาเราเน้นถึงการศึกษาในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ แต่ในอนาคตควรมีการเรียนการสอนภูมิปัญญาไทยครบทั้ง ๓ รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากจะต้องสร้างความเท่าเทียมกันในสถานะของผู้สอนแล้ว ยังต้องยอมรับความ

เท่าที่ยึดกันของเนื้อหาวิชาด้วย เพื่อให้สามารถถ่ายโอนการเรียนจากระบบหนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่งได้ ซึ่งหมายถึงการยอมรับภูมิปัญญาไทยว่าไม่ได้ต่ำต้อยไปกว่าภูมิปัญญา สำคัญ

บุพคลศาสตร์ที่ ๕ การยกย่องและให้รางวัลครุภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันเราคนที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยมีอยู่ไม่น้อย แต่ไม่ได้ให้การยกย่อง ต้องมีการประกาศรายชื่อ คนที่ได้พัฒนาตนเอง จนเป็นครูในสายภูมิปัญญาเน้นเรื่องการเรียนด้วยตนเองและการเรียนการสอนนอกระบบ โรงเรียนเท่านั้น จะต้องทำให้ได้ในสักดิ์ต่ำกว่าครูที่เรียนตามแนวการศึกษาแบบตะวันตกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ยกย่องคนที่เป็นครู คนที่ความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยได้รับค่าตอบแทนที่ไม่แตกต่างจากครูในปัจจุบัน คนที่มาเป็นผู้สอนถ่ายทอดก็จะมีหลักหدาย คือจะมีหั้งครูที่ได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษาสากลแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน กับครูที่สะสมความรู้และประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการศึกษาภูมิปัญญาไทย แต่ได้รับการประเมินการยกย่อง มีการจ่ายค่าตอบแทนที่เท่าเทียมกัน โดยไม่จำกัดว่าเป็นมาราواتหรือสงฆ์ เมื่อครุภูมิปัญญาไทยได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับครูในระบบ ได้เช่นนี้แล้วเราจะจะสามารถทำชุมชนทุกแห่งให้เป็นชุมชนแห่งความรู้เป็นบุญปัญญา เพราะคนที่จะมาเป็นครูนั้นมาได้หลักหดาย มาได้หลักวิธี โดยวิธีนี้ก็จะสามารถรักษาธรรมชาติทางวัฒนธรรมของประเทศไทยของเราได้

บุพคลศาสตร์ที่ ๖ สร้าง Home page ของศูนย์การเรียนและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันเทคโนโลยีทางด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะอินเตอร์เนตนั้นช่วยได้มากในการเรียนการสอน ถ้าเราสร้างและพัฒนา Home page แล้วให้ศูนย์การเรียนและองค์กรภูมิปัญญาหั้งหลาภัยเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันได้ จะเป็นศูนย์ข้อมูลที่ทำให้การส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนี้

๖.๑ สรรหารบุคคลที่เป็นภูมิปัญญา มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งการสรรหาราอาจจะใช้วิธีการคัดเลือก ประกวด แสวงหา ให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและผลงานของประชาชนชาวบ้านที่กระจายอยู่ตามท้องถิ่นทั่วประเทศ แล้วจัดระบบสารสนเทศเพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖.๒ สนับสนุนให้มีการศึกษา เพื่อสร้างเนื้อหา ความรู้ที่สามารถนำไปสนับสนุน การศึกษา การเรียนรู้การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานความคิด และศักยภาพของตนเอง ได้อย่างเหมาะสม

๖.๓ ส่งเสริมเชิดชูภูมิปัญญาของประชาชนชาวบ้านให้เป็นที่รู้จัก และยอมรับอย่างแพร่หลายเพื่อเป็นแบบอย่าง และเกิดแรงเสริมให้ประชาชนมีความภูมิใจในความคิดและศักยภาพของบรรพบุรุษของตนเอง

๖.๔ สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ วิชาชีพให้แก่เยาวชนและบุคคลที่สนใจ ให้ได้เข้ามาสืบทอดความรู้ และวิชาชีพเหล่านี้ให้คงอยู่ หรือเพื่อเป็นการແຄาเปลี่ยน ประสบการณ์ และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยใช้ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมหรือศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนซึ่งกระจายอยู่ในท้องถิ่นทั่วประเทศ เป็นศูนย์กลางข้อมูลอย่างต่อเนื่องแก่ ผู้ที่สนใจซึ่งจะเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

๖.๕ สนับสนุนให้มีการจัดทำสื่อกิจกรรมภูมิปัญญาเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขา เพื่อเกิดการเรียนรู้เข้าใจ และนำตัวอย่างไปปรับใช้ได้ตามสภาพของท้องถิ่น

๖.๖ ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพเพื่อให้ชาวบ้านพึงตนเอง ได้ สามารถวิเคราะห์ สถานการณ์ แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ได้

๖.๗ บรรจุเนื้อหาด้านภูมิปัญญา ไว้เป็นสาระในการเรียนการสอนทุกระดับทั้งใน และนอกระบบโรงเรียน โดยเน้นเยาวชน ได้เรียนรู้ถึงความคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก โดยให้มีการคิดพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ได้ ของการสอน ใช้ในชุมชน

ดังนั้น สามารถสรุปแนวคิดในลักษณะการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียน การสอน ได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ครุผู้สอนเป็นผู้นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
๒. เชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน โดยตรง
๓. การให้นักเรียนไปทศศึกษาหาความรู้จากเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

๔.๒ นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย: จุดเริ่มต้นของการส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

การปฏิรูปการเมืองของไทยในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ส่งผลอย่างสำคัญให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาของไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในเรื่องของการให้ความสำคัญกับเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทยได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริม และพัฒนาสู่ความเป็นสากลบนพื้นฐานความตระหนักและความภาคภูมิใจในเกียรติภูมิแห่งภูมิปัญญาไทย

ความตระหนักในเกียรติภูมิของภูมิปัญญาไทยที่มีส่วนสำคัญในการดำรงความเป็นชาติมาจนถึงปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ (สถาบันไทยศึกษา, ๒๕๓๕: ๑)

จึงได้บัญญัติเรื่องของภูมิปัญญาไว้ในมาตราต่อไปนี้

“มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดังเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูเจ้าตัวประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านรากษากษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนหันหน้าที่กูหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๖๕ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากรช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หันหน้าที่กูหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คุณธรรม จิตให้มีกูหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติปรับปรุง การศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกรักผูกต้องกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้า วิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ

เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ”

“มาตรา ๒๘๕ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยื่นมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ อารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยื่นมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพ ตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย ๔๓ และมาตรา ๘๑ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมาย บัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวาระสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ อารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่นด้วย

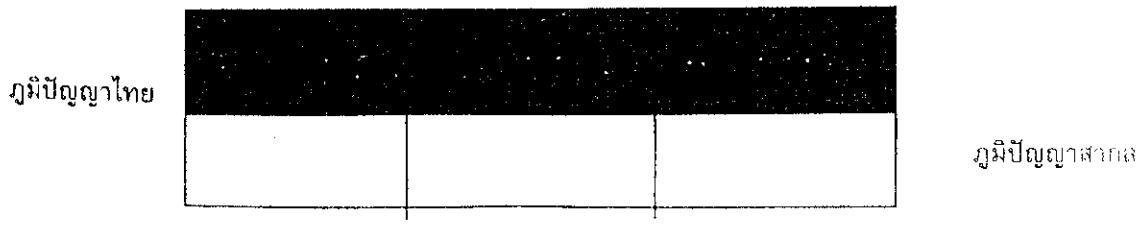
การศึกษารังนี้เพื่อศึกษาหาแนวทางการนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้ง ๓ ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อจัดทำเป็น นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา โดยมีหลักการว่า ภูมิปัญญาไทยต้อง ได้รับการฟื้นฟูให้ปราศจากสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากลโดยการถ่ายทอดสู่การศึกษา อย่างสมดุลและยั่งยืนในลักษณะคงคู่ภูมิปัญญาไทยก้าวไกกล้ากับภูมิปัญญาสากล ทั้งนี้เนื่องจากเดิมเห็นว่าปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่สุดแล้วปัญหาหลักคือ วิกฤตการณ์ทางปัญญา โดยอาการแสดงของก็ที่ชัดเจน คือ พึงตนเองในการแก้ปัญหา ไม่ได้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. การนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาของชาติจะได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร การศึกษาทุกระดับซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุลระหว่างเนื้อหาหลักสูตรภูมิปัญญาไทยกับ ภูมิปัญญาสากลอ่างกลมกลืนซึ่งกันและกัน

๒. ภูมิปัญญาไทยได้รับการยอมรับและนำไปบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับมีการเรียนการสอนอย่างได้สมดุลระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล

๓. เกิดความร่วมมือและความเคลื่อนไหวในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยระหว่างภาครัฐเอกชนและชุมชนในรูปเครือข่ายภูมิปัญญาไทยอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

กระบวนการค่าใช้จ่ายในการศึกษาในอนาคตที่ควรจะเป็น

จักรรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สู่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา ๘๑ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ กำหนดให้รัฐจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จึงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ประกาศให้มีกฎหมายว่าด้วย การศึกษาแห่งชาติ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒) ทรงให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ “ได้กำหนดสาระสำคัญ
เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไว้ ๖ มาตรา ดังนี้

มาตรา ๑ ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปูกพึงจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รักภักดี รักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความสงบสุข และ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รักภักดี ผลประโยชน์ ที่ดี ที่สุด ของประเทศไทย รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศไทย ที่ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศไทย

การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึง ตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัชญาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และ บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเอง และความสัมพันธ์ของตนกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของสังคมไทย และระบบการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นปรมนุช

๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การนำร่องรักษาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลย์ยั่งยืน

๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา พลีปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๔) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่าง ถูกต้อง

๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๔ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อย่างอื่นเพื่อเพิ่มและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๕ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและ การประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ใน วาระหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ

มาตรา ๒๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน
ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัด
กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแลกเปลี่ยน
ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนา
ชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและความต้องการรวมทั้งวิธีการสนับสนุนให้มีการ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา ๔๗ ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วน
ร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรอบรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่
ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา ๕๑ ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับ
ทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำ

- ประสบการณ์
- ความรอบรู้
- ความชำนาญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่กำหนดไว้ในมาตรา ๕๑ คือการกำหนดให้ยก
ย่องเชิดชูเกียรติผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา ๕๑ จึงเป็นมาตราสำคัญในการยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญาไทยของ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อทำหน้าที่ในการจัด
การศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา
ตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

บทบัญญัติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักร ไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ นั้น เป็นเพียงนามธรรมที่ต้องการให้เกิดเป็นรูปธรรมของการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

เพื่อให้การดำเนินงานเรื่องภูมิปัญญาห้องถีน ภูมิปัญญาไทยมีรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถเป็นต้นแบบให้แก่หน่วยงานทางการศึกษา และสถานศึกษาได้มีแนวทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงดำเนินการวิจัย เรื่อง แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งผลงานวิจัยดังกล่าวได้สรุปให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทยในฐานะของฐานความคิดสำคัญของชาติตามแต่อดีต รวมถึงวิธีการ แนวทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ผลงานวิจัยดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้รับความเห็นชอบตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้หน่วยงานทางด้านการศึกษานำนโยบายดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติต่อไป

สาระสำคัญของนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานราก และเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สถาบัน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สาระสำคัญในนโยบายกำหนดไว้ดังนี้

๑. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครุภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบรวมทั้งให้แบบอย่างและชื่นด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมาหาก

๓. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๔. ประมวลผลลัพธ์อันมูลเกี่ยวกับสารัตถะองค์กร และเครือข่ายภูมิปัญญาทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ทั้งหมดนี้คือ สาระสำคัญของนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติดำเนินการเพื่อเป็นแนวทางแก่หน่วยงาน การศึกษาและสถานศึกษา ได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละหน่วยงานต่อไป

นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ฉบับนี้ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ความเป็นมา

จากการทบทวนบทเรียนของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปว่า การพัฒนาประเทศไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตนานาประการ การพัฒนาคนหรือการศึกษาโดยรวมก็เป็นไปตามแนวทางของตะวันตกเป็นสำคัญ ฉะนั้นเพื่อให้การพัฒนาคนต่อแต่นี้ไป ได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย การนำเอาภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้ในบ้านเมืองมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนหรือการปฏิรูปการศึกษาจึงมีความจำเป็น และสำคัญยิ่ง จะต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา

จากการศึกษาด้านครัวพบร่วมกับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการขัดแย้งหลักของสังคมนี้ ไม่ได้อื้อให้ผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนรู้เรื่องราวและภูมิปัญญาของสังคมไทยที่สั่งสมสืบพอกมาในอดีตเท่าที่ควร ยังไปกว่านั้นการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษา ผู้รู้ก็มีจำนวนจำกัดและส่วนใหญ่ก็สูงอายุ มีแต่จะล่วงลับไป ความรู้ความชำนาญที่สั่งสมไว้ก็ดับสูญตามไปด้วย

อย่างไรก็ได้การนำเรื่องภูมิปัญญาไทยมาผสมผสานเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อสังคมที่ดีขึ้น จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติของภูมิปัญญาที่มีลักษณะเป็นพลวัต และจำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนแต่ละบุคคลแต่ละสมัย ซึ่งการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนดำเนินการอยู่บ้างแล้ว แต่นับว่ายังไม่เพียงพอ และยังมิได้ประสานเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังคมทั้งในชนบทและในเมือง

การจัดทำนโยบายและแผนงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา จึงมี

เป้าหมายหลักเพื่อให้ภูมิปัญญาลูกน้ำเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเหมาะสมและมีเอกภาพ
เช่น นโยบายในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนที่เกิดจากความรอบรู้
จัดเจนของคนไทยหลายชั่วคน ให้กับสังคมไทยในอนาคต

ขอบเขตและวิธีดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อศึกษา^๑
ค้นคว้าเรื่องภูมิปัญญา เพื่อผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อันพึงประสงค์โดยได้ดำเนินการ
ดังนี้

๑. สำรวจ ศึกษาค้นคว้างานวิจัยและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาใน
ระดับพื้นที่การศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศ แล้ววิเคราะห์ สรุปสาระสำคัญไว้
ประกอบการพิจารณา

๒. สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ตลอดจนประชุมสัมมนาและคุม
ความคิดจากบรรดาผู้รู้

๓. จัดทำร่างนโยบายและแผนงานการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา^๒
สำหรับเสนอรัฐบาลใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อการจัดการศึกษา ตามที่
กำหนดไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

นโยบาย

เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานรากและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการ^๓
พัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จึงได้
กำหนดไว้เป็นนโยบายดังนี้

๑. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสาระและกระบวนการ
เรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และ
การศึกษาตามอัชญาศัย

๒. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและซึ่งนำค่านิยมวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ฝ่าฝนการทดสอบมาก

๓. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท่องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๔. ประมวลคดังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ความหมายและขอบข่ายกฎหมายปัจจุบันไทย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจาก การสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอด สืบต่องกันมา เพื่อใช้แก่ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย ให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่องงานขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

- ด้านเกณฑ์กรรม ได้แก่ ความสามารถในการทดสอบองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกยต์กับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดังเดิม ซึ่งคนสามารถพึงพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ การทำการเกยต์แบบทดสอบ การแก้ปัญหาการเกยต์ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกยต์ เป็นต้น

- ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรื้อขึ้นประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท่องถิ่นสามารถพึงพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

- **ด้านการแพทย์แผนไทย** ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่ท้องถิ่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

- **ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบัวชีวะ การสืบทอดภูมิปัญญา การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าดันน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

- **ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน** ได้แก่ ความสามารถในด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษาพยาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

- **ด้านศิลปกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาว่าฯ เช่น จิตรกรรม ประดิษฐกรรม นายศิลป์ คนตระ ทศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

- **ด้านภาษาและวรรณกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การพัฒนาการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

- **ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี** ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวัฒนธรรม คำสอน การบัวชีวะ การประยุกต์ประเพณีนุญประทายข้าว

- ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้หมายความว่าสมกับความต้องการของร่างกายในสภาพการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ครุภูมิปัญญา หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์ และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน และได้รับการยกย่องให้เป็น “ครุภูมิปัญญาไทย” เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัชญาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

วิสัยทัศน์

ภูมิปัญญาไทยจะได้รับการพื้นฟูและนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยถือเป็นส่วนสำคัญยิ่ง ส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษาสำหรับคนทั่วชาติ และเป็นไปเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตพิสัยเพื่อนำไปสู่คุณภาพอย่างยั่งยืน จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหา และพัฒนาคนและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมแก่ประเทศไทย

แผนงานที่ ๑ การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อนำสาระและกระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษา ทั้ง การศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัชญาศัย
๒. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ต่อการจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกรอบน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เอกชน และภาครัฐ

๓. มีการนำนวัตกรรม สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา มาใช้ในการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา

เป้าหมาย

๑. มีการพื้นฟูและพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาทุกระดับ การศึกษา โดยคำนึงถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมอันหลากหลายของท้องถิ่น
๒. มีสถาบัน หรือ องค์กรรับผิดชอบงานคลังข้อมูลภูมิปัญญา รวมถึงการ ศึกษาวิจัยและพัฒนาภูมิปัญญาอย่างเป็นองค์รวม
๓. มีเครือข่ายบุคคล สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้หลายลักษณะ ร่วม พัฒนาการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา
๔. มีระบบข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาไทยที่ทันสมัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ ของ ผู้เรียนทุกระดับทุกระบบ

มาตรการ/วิธีการ

๑. รัฐต้องสนับสนุนให้โรงเรียนหรือชุมชนที่มีความพร้อม ประสานการ จัดทำแผนและพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน
๒. ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระบุรุษาระและ กระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต วิถีวัฒนธรรม ศาสนา ตลอดจนวิธีการและองค์ความรู้เรื่องนี้ให้เป็นส่วนสำคัญหนึ่งของการศึกษา
๓. สนับสนุนให้มีสถาบัน หรือองค์กร ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รับผิดชอบงานคลังข้อมูลภูมิปัญญา ตลอดจนการศึกษาวิจัยและพัฒนาเรื่องภูมิปัญญา
๔. สนับสนุนให้มีการนำนวัตกรรม สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้ใน การพัฒนาคลังข้อมูลและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา
๕. สนับสนุน ประสานงาน เครือข่ายภูมิปัญญาให้ร่วมร่วงค์สร้างจิตสำนึกที่ เหมาะสมและร่วมจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย
๖. พัฒนาครุและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

แผนงานที่ ๒ การส่งเสริม การสำรวจ และการวิจัยเรื่องภูมิปัญญา ในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสำรวจ รวบรวม วิเคราะห์และประเมินข้อมูลภูมิปัญญาไทยทุกระดับทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
๒. เพื่อพื้นฟู เลือกเฟ้น และพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้เป็นระบบสามารถนำมาใช้ในการศึกษาอย่างคุ้มค่าและสมจริง
๓. เพื่อแสวงหาและเลือกสรรวิธีการวิจัยที่เหมาะสมในการศึกษาพัฒนาการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา
๔. เพื่อพัฒนารูปแบบการนำเสนอเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาให้ใช้ในระบบการศึกษา

เป้าหมาย

๑. มีระบบข้อมูลองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา
๒. มีเครือข่ายการวิจัยทำหน้าที่ในการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา
๓. มีเครือข่ายสถานศึกษาเพื่อทำวิจัยและนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนาการเรียนรู้มาตรการ/วิธีการ
 ๑. ส่งเสริม สนับสนุน ให้สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยวิจัยทุกภูมิภาคให้ทำการวิจัยและขยายผลการวิจัยไปใช้ประยุกต์ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัยสาระภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต วิถีวัฒนธรรม ศาสนา ตลอดจนวิธีการนำมาใช้พัฒนาการศึกษา
 ๒. เสริมสร้างและประสานงาน ให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง นักวิจัย ผู้รู้ ชาวบ้าน นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา เพื่อการศึกษา
 ๓. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานเครือข่ายคลังข้อมูลภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำมาใช้ประโยชน์และขยายผลสู่การพัฒนาการศึกษาในทุกระดับ ทุกระบบ

แผนงานที่ ๓ การยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา วัตถุประสงค์

๑. เพื่อยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญา ให้มีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาในฐานะ “ครุภูมิปัญญา” ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานและพัฒนาระบวนการถ่ายทอดอุดมย่างต่อเนื่อง

๒. เพื่อให้ครุภูมิปัญญา สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษา ในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัชญาศัยอย่างมีศักดิ์ศรี

เป้าหมาย

๑. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครุภูมิปัญญา” ตลอดจนทำข้อกำหนดในเรื่องสวัสดิการที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ผลงานและพัฒนาระบวนการถ่ายทอดย่างต่อเนื่อง

๒. มีการจัดระบบการตอบแทนการปฏิบัติการกิจของครุภูมิปัญญา โดยความร่วมมือของเครือข่ายภูมิปัญญาและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

มาตรการ/วิธีการ

๑. ประสานกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง สำรวจและจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญา เพื่อพิจารณาและยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น “ครุภูมิปัญญา”

๒. ส่งเสริม สนับสนุนและประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยกำหนดค่าตอบแทนในการปฏิบัติการกิจและกิจกรรมอื่น ๆ อย่างเหมาะสม

๓. จัดทำทำเนียบครุภูมิปัญญาพร้อมคู่มือถ่ายทอดเพื่อการเผยแพร่

แผนงานที่ ๔ การบริหารและจัดการในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษา วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้มีกลไกในการบริหารและจัดการที่มีประสิทธิภาพในการนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัชญาศัย

๒. เพื่อให้ประชาชน เอกชน และภาครัฐร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย

๑. เกิดพลังทางสังคมในการมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาตามเจตนาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๗

๒. มีเครื่องข่ายภูมิปัญญาในทุกระดับทุกภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ/ระบบต่าง ๆ

๓. มีกองทุนของประชาชนสนับสนุนการทำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษามาตรการ/วิธีการ

๑. สำรวจ รวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งในรูปของผู้ทรงภูมิปัญญา องค์กรชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารและจัดการ

๒. จัดทำตัวชี้วัดภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลแผนงาน

๓. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานเครือข่ายของประชาชน เอกชนและภาครัฐให้ร่วมกันดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

๔. จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

๕. ให้มีคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญา กับการศึกษาซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่ง ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานและระดมทรัพยากรเพื่อการดำเนินงานด้านภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา โดยมีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทยเป็นสำนักงานเลขานุการและประสานงาน

๖. ทบทวนกฎหมายเบี่ยงต่าง ๆ ให้มีผลเอื้อต่อการสนับสนุนผลงานต่าง ๆ ได้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ภายใต้ ๔. นี้ภูมิปัญญาไทย ได้รับการส่งเสริมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมไทยให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาโลก โดยถ่ายทอดสู่ระบบเครือข่ายการศึกษา ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีสมดุลและยั่งยืน ในลักษณะชุมชนค่าของภูมิปัญญาไทย และก้าวไกลไปกับภูมิปัญญาโลก (สำนักงานคณะกรรมการการ

ประณมศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี โดยสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทย
๒๕๔๐: ๑๕, อ้างถึงใน นิพากรณ์ คงบางพระ, ๒๕๔๒: ๒๙)

แนวทางพื้นฐานในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

เป็นที่ยอมรับกันว่า ในปัจจุบัน ความรู้ภูมิปัญญาไทยไม่มีบทบาทในระบบการศึกษา สถาบันที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความสำคัญ ภูมิปัญญาไทยได้สูญหายไปจากระบบจากการยอมรับอย่างเป็นทางการ แต่ภูมิปัญญาไทยยังคงมีบทบาท ยังคงเป็นความรู้ของสังคมส่วนย่อยของไทยอย่างต่อเนื่องตลอดมา แม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากการแสวงหาภูมิปัญญาทางสายลือผ่านระบบการศึกษาและการพัฒนาแบบใหม่ แต่กระบวนการทางภูมิปัญญาซึ่งดำรงอยู่ การเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของบุคคลในวิถีของชุมชน เราจึงพบเห็นคนที่มีความรู้ภูมิปัญญาไทย (ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย) ที่ลือซึ่ง คนกลุ่มนี้ได้รับการยกย่องและเชิดชูเกียรติเท่ากับคนที่รับการศึกษาในระบบ ได้รับการยอมรับ ความเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา และเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาและถ่ายทอด แต่ความรู้ของคนกลุ่มนี้มีอยู่ในระดับล่างหรือในชุมชนเท่านั้น เพราะระบบไม่เอื้ออำนวยให้

จากการตระหนักรถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในฐานะเป็นรากของการผลิตและองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนหันมาให้ความสนใจและดำเนินงานด้านการศึกษาบนฐานของภูมิปัญญาอย่างกว้างขวาง หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ กับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการประณมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินโครงการนำร่องหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการไทยศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โครงการไทยศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การพัฒนาเครื่องข่ายการเรียนรู้ ครูเพื่อเด็กเพื่อชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยเฉพาะพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เครื่องข่ายการเรียนรู้และศูนย์การเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น นอกเหนือไปในส่วนของการดำเนินงานภาคเอกชน องค์กรธุรกิจและองค์การสาธารณประโยชน์ก็ได้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาไทยของมูลนิธิหมู่บ้าน ซึ่งรวมทั้งในส่วนของการคัดเลือกคนดีศรีสังคม การดำเนินการส่งเสริมภูมิปัญญาของ

มูลนิธิกูมิปัญญา รวมถึงการนำบทบัญญัติออกเผยแพร่สู่สาธารณะฯ ได้แก่ สารานุกรมของธนาคารไทยพาณิชย์ รายการตามรอยไทยของธนาคารกรีนกร และการสารานุกรมของศิริอย่างเมืองไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๐: ๑๖, ข้างต้นใน นิพากษ์ คงบางพระ, ๒๕๔๒: ๓๐)

การดำเนินงานตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ และแผนการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ซึ่งได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับกูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

๑. ยกระดับกูมิปัญญาไทยให้เท่าเทียมกับวิทยาการสมัยใหม่
๒. ส่งเสริมผู้นำและประชารัฐชาวบ้าน ให้พัฒนากูมิปัญญาและสร้างองค์ความรู้ใหม่

๓. ให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย ความร่วมมือระหว่างพหุภาคี ได้แก่ ชุมชน สถาบันศาสนา หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ทรงกูมิปัญญาชาวบ้าน

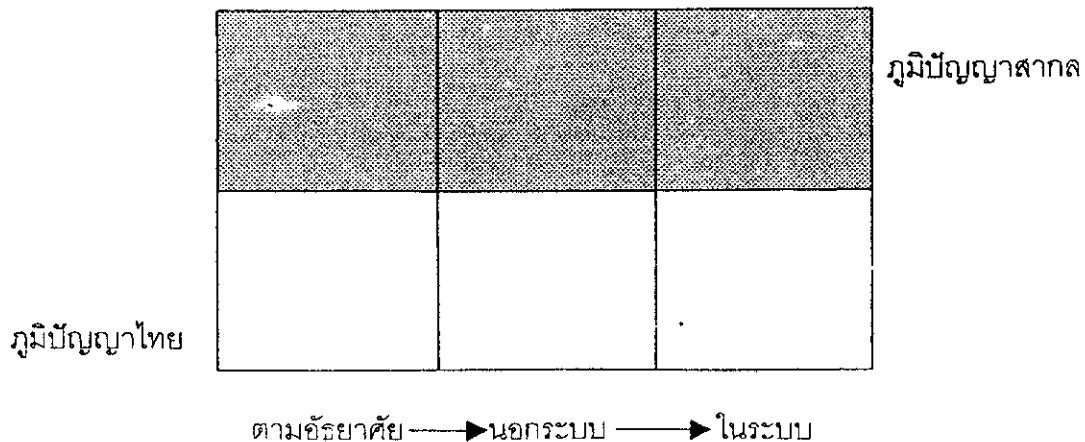
๔. เร่งดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนที่อยู่บนฐานกูมิปัญญาไทย
๕. ให้มีการสอนในทุกระดับ ทุกประเภท และทุกรูปแบบการศึกษา
๖. ให้ครูมีบทบาทนำความคิด เป็นผู้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ประสานแหล่งความรู้ทางสาขาวิชากลับกูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน และกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง

๗. ให้อุดมศึกษาเป็นหลักในการผลิตองค์ความรู้ที่เกิดจากการประสานวิทยาการสาขาวิชาท้องถิ่น เพื่อให้การอุดมศึกษามีบทบาทนำในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางที่พึงประสงค์

๘. กำหนดคุณสมบัติของผู้เรียน (รายบุคคล/กลุ่ม)
๙.๑ ผู้เรียนทุกคนต้องรู้ถึงคุณค่าของกูมิปัญญาไทย
๙.๒ ชุมชนต้องสามารถเลือกสรรกูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม

๙.๓ ครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น ๆ และสื่อมวลชนต้องมีบทบาทในการอนรักษ์และพัฒนากูมิปัญญาไทย

ส่วนในอนาคตนั้นเพื่อให้เกิดความเหมาะสมสมกับการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ควรจัดให้มีการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยสู่ระบบการศึกษาทั้ง ๓ ระบบ ภาวะสมดุลของการเรียนรู้นั้นอาจจะแตกต่างกันในแต่ละห้องถันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสภาพสังคมห้องถันนั้น ๆ แต่สักส่วนที่จำเป็นของความรู้ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสาขางานจะคงเดิม หรือมีการเรียนรู้ที่คู่ขนานกันไปในลักษณะ “ชุดค่าข้อของภูมิปัญญาไทย และก้าวไกลไปกับภูมิปัญญาโลก”

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในระบบการศึกษาในอนาคต
 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี โดยสถาบันแห่งชาติวิวัฒนาภูมิปัญญาไทย, ๒๕๔๐: ๑๖, อ้างถึงใน นิพารณ์ คงบางพระ, ๒๕๔๒:
 ๓๑)

- สรุปแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**
แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาโดยสรุป ควรดำเนินการ
๓ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ
๑. การพัฒนาหลักสูตรห้องถัน
 ๒. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
 ๓. การสนับสนุนการจัดการศึกษาขององค์กรรัฐและเอกชน

โดยการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่เป็นการศึกษาในทั้ง ๒ อายุ่ คือ

๑. การศึกษาอย่างเป็นทางการใน ๓ ระบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒. การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ในวิถีชีวิตประจำวันตามปกติ เช่น การศึกษาเรียนรู้ในครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ตลอดทั้งศาสนา เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี โดยสถาบันแห่งชาติว่าด้วยกฎหมายปัญญาไทย, ๒๕๔๐: ๗๙, อ้างถึงใน นิพากรณ์ คงบางพระ, ๒๕๔๒: ๓๒)

๔.๓ ศูนย์ให้เรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย หมายถึง การจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นของไทย อันได้แก่ ความรู้ในการเข้าใจชีวิต ธรรมชาติ ทรัพยากร สังคม และ ความรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทยนี้ มิได้ หมายถึง “ตัวอาคารสถานที่” หากแต่หมายถึงสถานที่ที่มีผู้รู้ ประสบการณ์ สามารถ จัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นที่วัด โรงเรียน สำนักงานองค์กรบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือบ้าน ของผู้รู้ ของผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ครูภูมิปัญญา” กล่าวไว้ได้อีกนัยหนึ่งก็คือ “เป็น การจัดการที่เกิดขึ้นโดยชุมชน โดยผู้นำที่สามารถดำเนินการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชนนั้น ๆ นั่นเอง”

วัตถุประสงค์การจัดตั้งศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทย

๑. การส่งเสริม สนับสนุน การจัดการประสานการเรียนรู้ของชุมชน โดย กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านผู้รู้หรือผู้นำภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๒. ประสานความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน อันได้แก่ โรงเรียน อบต. วัด สถานีอนามัย และองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้มีการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งการเรียนรู้ใน ระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัย

๓. ประสานให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรชุมชนในเครือข่ายเดียวกัน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภาค ระดับชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนา

แบบพิ่งพาอาศัยกัน โดยกำหนดให้การเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนา
ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. เป็น “ศูนย์” รวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และองค์ความรู้ที่เกิดจาก
กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยวิธีการจัดเก็บรวบรวมที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม
และศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น และสามารถนำออกมายใช้และแบ่งปันให้แก่บุคคลอื่นได้

๕. เป็น “ศูนย์” เพื่อการวางแผนการเรียนรู้และการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับตำบล
และเครือข่ายในจังหวัด ประสานให้เกิดการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งมีการติดตาม
ประเมินผลโครงการที่เกี่ยวกับการเรียนรู้และการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างมี
ประสิทธิภาพ

บทบาทและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

๑. เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และ
การศึกษาตามอัชญาศัย

๒. เป็นศูนย์ประสานเครือข่ายภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและ
พัฒนาการเรียนรู้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

๓. เป็นศูนย์คลังข้อมูลภูมิปัญญา

ประเภทศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย สามารถแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑. ศูนย์การเรียนครอบครัว

การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาแห่งแรก ก็คือ ครอบครัว จากพ่อแม่สู่ลูก
จากพี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด ถ่ายทอดแก่กันและกันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ความรู้
หลายอย่างจะไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่น เพราะถือเป็น “มรดก” ของวงศ์ตระกูล เช่น
ความรู้เรื่องการรักษาโรค ยาสมุนไพร ศิลปกรรมแสดง ศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
ส่วนใหญ่จะมี “เคล็ดลับ” เก็บไว้ถ่ายทอดให้ผู้ที่ตนต้องการให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญานี้
ในการถ่ายทอดคนนี้มีหลายประการที่ไม่ได้แสดงออกมากอย่างชัดเจนว่าเป็นการถ่ายทอด
หรือเป็นการสืบทอด เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พ่อสอนลูก
ให้ไกด์ คุ้ยแลสต์วอล์ย สอนให้ทำเกวียน สอนให้ตีเหล็ก เป็นคนช่วยพ่อ คุ้ว่าพ่อทำ
อย่างไรแล้วเลียนแบบพ่อ หล่าานี้เป็นการสอนโดยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน

เช่นเดียวกับที่แม่สอนลูกให้หุงข้าวประกอบอาหาร ทำขนม ทอดพื้า ทำงานบ้านต่าง ๆ ให้ลูกสาวช่วยแม่ทำการ โดยมีแม่ค่อยแนะนำในระยะแรกจนกระทั่งลูกสามารถทำเองได้ในที่สุด

๒. ศูนย์การเรียนรู้และชุมชน

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมนานาประการทั้งที่เป็นกิจกรรมทางศาสนา ศาสนพิธี พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดงานประจำเพลี่ เช่น ทอดพื้าป่า ทอดกฐิน การทำบุญในโอกาสสำคัญ รวมไปถึงกิจกรรมทางสังคมของส่วนรวม พระภิกษุเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้ประสาน ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม ดังจะเห็นได้จาก วัดทำหน้าที่เป็นสุขศala ดูแลรักษาคนเจ็บป่วย รักษาด้วยยาสมุนไพร เป็นที่อบที่นวด เป็นที่พักพิงของคนต่างถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการพบปะของสมาชิกในชุมชน

ผู้นำฝ่ายสงฆ์และมารวा�สต่างมีความสำคัญในฐานะที่เป็น “ครู” แม้อาจจะไม่เป็นผู้ถ่ายทอดเองโดยตรง แต่ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้อง ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยผู้มีความรู้ความชำนาญปฏิบัติไม่ผิดเพี้ยน ไปจากเดิม ปัจจุบัน วัดได้พื้นฟูบทบาทของตนเอง กิจกรรมสงฆ์จำนวนมากมีบทบาทสำคัญในสังคม มีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน และวัดเองก็ได้กลับมาทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนดังที่เคยเป็นในอดีต มาช้านาน วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ให้การศึกษาในระบบแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาอกรอบ เป็นที่ฝึกอาชีพ ที่ประชุมสัมมนา และที่นัดหมายสำหรับการทำกิจกรรมของชุมชน เช่นการจัดการออมทรัพย์ประจำเดือน สำหรับสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

๓. ศูนย์การเรียนครูเจ้าสำนัก

การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เด่นชัดที่สุด คือ การถ่ายทอดโดยบุคคลซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญให้แก่บุคคลอื่น ลูกศิษย์อาจเป็นลูกหลวงหรือผู้สนับสนุน สมัครเป็นลูกศิษย์ ครูองก์ ได้รับการถ่ายทอดมาจาก “ครู” ของตนเองในลักษณะเดียวกัน ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญ ในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

การรับครูและศิษย์จะเริ่มด้วยพิธีกรรม ที่เรียกว่า “ยกครู” อันเป็นเครื่องหมายสำคัญของความสัมพันธ์ ซึ่งความลึกซึ้งอย่างยิ่ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดไม่เพียงแต่ทักษะหรือวิธีการต่าง ๆ ให้เท่านั้น แต่จะถ่ายทอด “จิตวิญญาณ” ให้แก่ศิษย์ที่เก่งและดีจริง จะสามารถสืบบทอด “ทุกอย่าง” จากครูทั้งในเรื่องทักษะ เนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณของเรื่องนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้กระบวนการถ่ายทอดของครูและกระบวนการการสืบทอดของศิษย์จึงมิใช่การนั่งฟังคำสอนจากครู หากแต่เป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริง ปฏิบัติจริงร่วมกับครู ถ้าเป็นด้านศิลปะการแสดงก็หมายถึงการได้ติดสอยห้อยตามครูไปทุกแห่ง โดยเริ่มจากการรับใช้ครูจึงไม่แปลกด้วยที่ศิษย์ในอดีตจะตักน้ำ ตำข้าว กวาดบ้าน ถูเรือน และทำงานทุกอย่างที่บ้านครูประหนึ่งเป็น “ลูก” หรือสมาชิกคนหนึ่งของครู

๔. เครื่อข่ายศูนย์การเรียนรู้ใหม่ของชุมชน

การรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากร จัดการผลผลิต จัดการทุนของตนเอง จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ใหม่ การเรียนรู้ภายในชุมชนเท่านั้น ไม่เพียงพอ อาศัยผู้รู้ภายนอก หรือจากการไปศึกษาดูงาน จากการประชุมสัมมนา การฝึกงาน และการทดลองปฏิบัติ ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป รวมทั้งกรณีอื่น ๆ ซึ่งล้วนเป็น “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” ทั้งนั้น

การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประส蒂ทิกามากที่สุดรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน เป็นผู้นำ เป็นผู้รู้ เป็น “ครู” ที่ทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน โดยส่วนใหญ่ได้ก่อตั้ง “สถาบัน” หรือ “สำนัก” แต่ประการใด หากแต่มีบุคคลอื่นมาช่วยดำเนินการจัดตั้งให้

สิ่งที่เหมือนกันใน “ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา” ทั้ง ๔ แบบที่กล่าวมาข้างต้น คือ

๑. รูปแบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ

๒. เป็นการเรียนรู้ “ตัวต่อตัว” เกิดจากความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด

๓. เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่มีลักษณะบูรณาการ ทั้งเนื้อหาสาระและจิตวิญญาณ เป็นกระบวนการแบบองค์รวม (<http://www.thaiwisdom-org/p-pum/center-pum/c-pumc.htm>)

ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

วิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ส่งผลให้ชาวไทยบางกลุ่มต้องประสบกับภาวะล้มละลาย เกิดความเสื่อมถอยทางค้านคุณธรรม จริยธรรม และกระทบต่อโครงสร้างโดยรวมของสังคม และยังมีประชาชนชาวไทยอีกกลุ่มนึงที่ไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตนี้ ตรงกันข้ามกลับสามารถยืนหยัดอยู่ได้และดำเนินชีวิตได้อย่างมีเป็นสุข กล่าวได้ว่า บุคคลกลุ่มนี้ได้ใช้ “ภูมิปัญญาไทย” ที่คนไทยได้คิดค้น เรียนรู้ สั่งสม กลั่นกรองและทดลองใช้จนตกผลึกสามารถนำความรู้นั้นมาแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคม ภูมิปัญญานี้เอง ได้รับการถ่ายทอด สืบทอดกันมา และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสืบสานภูมิปัญญาไทยให้คงไว้สืบไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (น.ป.ป.: ๑) ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและการสืบสานภูมิปัญญาไทย จึงได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาขึ้น โดยได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการรัฐมนตรีแล้วเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ในนโยบายดังกล่าวได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า

“ภูมิปัญญาไทยจะ ได้รับการพัฒนาและนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการทางการศึกษาสำหรับคนทั้งชาติ และเป็นไปเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตพิสัยนำไปสู่คุณภาพอย่างยั่งยืนจนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหา และพัฒนาตนของและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมแก่ประเทศไทย”

ในนโยบายการส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษานี้มีอยู่ ๔ ข้อ กล่าวคือ

๑. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชื่นนำ ด้านวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมาก

๓. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๔. ประมวลผลลั่งข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์กรและเครื่องข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับห้องصن์และระดับชาติ

ยุทธศาสตร์การดำเนินงานภายใต้ศูนย์การเรียนรู้

การดำเนินงานภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย หากจะให้สัมฤทธิ์ผลควรกำหนดให้มี

๑. แผนงาน / โครงการ

๒. บทบาทของบุคลากรของศูนย์

๓. รูปแบบกิจกรรม

๔. การเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ / การสร้างเครือข่าย

ทั้งนี้เพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน ซึ่งในแต่ละเรื่องนั้นมีรายละเอียดดังนี้

๑. แผนงาน / โครงการ ในการดำเนินงานให้ประสบผลเป็นที่น่าพอใจรวมถึง แผนงาน / โครงการที่กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กิจกรรมการดำเนินงาน ระยะเวลา ที่จะดำเนินงานอย่างชัดเจน

๒. บทบาทของบุคลากรของศูนย์ฯ ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย ผู้ช่วยครูภูมิปัญญาไทย และคณะทำงานในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยซึ่งแต่ละบุคคลมีบทบาทหน้าที่ ชัดเจนดังนี้

๑) ครูภูมิปัญญาไทย คือ บุคคลสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาในด้านที่ตนได้ศึกษาด้านกว้าง ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จ แล้วนำไปเผยแพร่จนเป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม กระบวนการถ่ายทอดจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้จากชีวิตจริง จากการปฏิบัติจริงเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการซึมซับสามารถนำวิชาความรู้ที่ได้รับไปแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง การเรียนรู้เช่นนี้ มิได้เป็นการเรียนรู้เฉพาะเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ได้เรียนรู้อิทธิพลของภูมิปัญญาและพร้อมที่จะเป็นผู้รับการถ่ายทอด นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่ คนในชุมชนต่อไป

(๒) ผู้ช่วยครูภูมิปัญญาไทย: การทำงานของครูภูมิปัญญาไทยจะขยายผล กว้างขวาง เมื่อได้ผู้ช่วยที่ไว้ใจทำงานที่ช่วยเหลือทั้งเรื่องการประสาน บริหารจัดการให้ดำเนินงานของศูนย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น คุณสมบัติ บทบาท และการกิจ ของครูผู้ช่วย ควรประกอบด้วย

- อ่านและเขียนภาษาไทยได้อย่างดี
- เป็นผู้ช่วยครูภูมิปัญญาดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ให้ขยายเข้าสู่การศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัชความสามารถทั้งประสานความร่วมมือภายในกลุ่มเรียนรู้
- เป็นผู้ที่มีบทบาทหรือปฏิบัติการอยู่แล้วในชุมชน
- เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับจากครูภูมิปัญญาไทยและชุมชน สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี
- สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทยได้อย่างต่อเนื่องจนสามารถสรุปและสะท้อนภาพกิจกรรมการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยได้อย่างครบถ้วน
- สามารถจัดเก็บและบันทึกข้อมูลได้

๓) คณะทำงานของศูนย์การเรียน

คณะทำงานจะประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายที่ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะทำงานของศูนย์การเรียนควร

๑. มีความเข้าใจในการทำงานขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนตามลักษณะงานที่เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยประชาชน (People' s Research and Development = PR&D) ซึ่งเป็นการให้ชุมชนสืบค้น เรียนรู้ภูมิปัญญา ค้นหาข้อมูลค่าและคุณค่าของทรัพยากรอันเป็น “ทุน” ในชุมชนของตนเอง

๒. ใช้ยุทธวิธีงานงัด ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ ในทางที่ดี ซึ่งโดยปกติชุมชนมักจะต้องการความรู้เพิ่มเติมในเรื่อง

- วิธีเก็บข้อมูล
- วิธีประเมินข้อมูล
- วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ซึ่ง ๓ ประเด็นดังกล่าว ควรอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการดำเนินการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องใช้ประโยชน์จากข้อมูลชาวบ้านได้เรียนรู้ ได้ปรับตัว เป็นการสร้างความเชื่อมโยงและความสมดุลย์ของความรู้ทางด้านภูมิปัญญาและความรู้สมัยใหม่ ให้กับเยาวชน และซึ่งจะส่งผลดีให้เกิดแก่ชาติน้ำเมืองต่อไป

๓. รูปแบบการจัดกิจกรรม

กิจกรรมนี้ควรมีรูปแบบหลากหลาย ประกอบด้วย:

(๑) การประสานงานให้สมาชิกนำไปปฏิบัติจริง : โดยกระตุ้นให้สมาชิกได้เรียนรู้ฝึกปฏิบัติสามารถนำไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

(๒) การมีส่วนร่วม: สนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นตลอดจนกระตุ้นให่องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประสบผลสำเร็จด้วยดี

(๓) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้: จัดเวทีและการศึกษาดูงาน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถนำไปใช้พัฒนางานได้

(๔) การสร้างเครือข่าย: สร้างเครือข่ายในการดำเนินงานโดยการขยายผลการเรียนรู้ไปยังกลุ่มชุมชนอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาด้านนั้น ๆ มากขึ้น

(๕) การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน : ต้องมีการติดตามผลประเมินผลการทำงานของศูนย์เพื่อให้ทราบถึงผลการเรียนและผลการสอน สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนางานต่อไป ซึ่งการประเมินนี้ควรจะประเมินจากสภาพจริง โดยวิธีการประเมินผลที่สำคัญ ได้แก่ การสังเกต การบันทึกเหตุการณ์ในการถ่ายทอดหรือการเรียนการสอน การสอบถาม การสัมภาษณ์ การให้ทดลองปฏิบัติ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากผลงานของผู้ได้รับการถ่ายทอดอีกด้วย

๔. ความเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ

การดำเนินงานของศูนย์ฯ นี้จะเป็นผลสำเร็จหากได้ร่วมมือและประสานเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่จะมาช่วยแบร์เปลี่ยนพลังที่มีอยู่ให้เป็นพลังเพื่อการพัฒนาชุมชน ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน กลุ่มองค์กรเหล่านี้ ได้แก่

(๑) บ้าน วัด องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน ที่มีความเชื่อในอาชญากรรม พัน

ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาคุณภาพชีวิต

(๒) สถาบันล ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบในการพัฒนาห้องถิน มีอำนาจตามกฎหมายและมีงบประมาณในการให้การสนับสนุน

(๓) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นแกนนำสำคัญที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ เทคนิค วิชาการ รวมทั้งอำนวยความสะดวกในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ แก่ ชุมชน กระตุ้นเกิดกระบวนการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ รัฐควรมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เพื่อให้เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนสนองความต้องการของชุมชนในระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง

ระบบการเรียนรู้ของชุมชน

กรณีตัวอย่างการดำเนินงานของศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทย

๑. ศูนย์การเรียนทดสอบฝึกอบรมชีวันทุ่งสัน ของครุศรีสวัสดิ์ คำรังษี ครุภูมิ ปัญญาด้านอุดสาಹกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า) ของจังหวัดน่าน

ครุศรีสวัสดิ์ คำรังษี เป็นประธานกลุ่มอาชีพทดสอบฝึกอบรมชีวันทุ่งสัน ก่อนจะมาจัดการให้สถานที่ของตนเป็นศูนย์การเรียนนี้ ครุศรีสวัสดิ์ ได้รับการถ่ายทอดความรู้และนำความรู้มาพัฒนาจนตกผลึก จนการทอผ้าและรูปแบบของลายผ้าที่ครุศรีสวัสดิ์คิดค้นนี้ เป็นภูมิปัญญาไทยที่สำคัญสมควรจะได้รับการสืบทอดต่อมา ซึ่งการทำงานของครุศรีสวัสดิ์นั้นสรุปได้ดังนี้

(๑) การได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่

เนื่องจากในบ้านทอผ้าใช้กันเอง ครุศรีสวัสดิ์จึงได้มีโอกาสรับการถ่ายทอดความรู้นี้จากแม่มาตั้งแต่ยังเด็ก เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการซึมซับจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีเมื่ออยู่ในบ้านสามารถทอผ้าเองได้ในที่สุด

(๒) คืนค่าวัสดุลงเรียนจากความลื้มเหลือของตนเอง

การทอผ้าได้นั้น หากมีความขี้นก็สามารถทำได้แต่การทอผ้าเป็น โดย

รักษากุญแจขณะของฝ่าย รู้จักลายในฝ้า และมีความคิดสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้ของดั้งเดิมกับสิ่งที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน เพื่อจุดประสงค์ของการอนุรักษ์การทอผ้าและลายผ้าให้คงไว้ รวมทั้งสามารถพัฒนาให้เป็นที่ต้องการของตลาด อันเป็นการเพิ่มพูนให้กับความรู้เดิมที่มีอยู่นั้นเป็นของยาก แต่ครูศรีสวัสดิ์ก็ได้ทดลองและแก้ไขปัญหาได้ในทุกเรื่องนานา般ั่นจนประสบผลสำเร็จในที่สุด

๓) มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ครูศรีสวัสดิ์เดินมืออาชีพท่านา สตรีทุกบ้านในหมู่บ้านจะห่อผ้าไว้ใช่องและสืบทอดความรู้นี้ต่อกันมาให้ถูกหลาน ครูศรีสวัสดิ์ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้สืบทอดการทอผ้าต่อๆ มาจากครอบครัวและผู้เช่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จากการที่สนใจเรื่องห่อผ้า จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้แทนของจังหวัดน่านเข้ารับการอบรม และจากนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นให้รวมกลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มห่อผ้าขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ กลุ่มแรกตั้งใจทำงานกันอย่างแท้จริงจากจำนวนแรกตั้งเพียง ๕ คน ก็ได้เพิ่มเป็นจำนวน ๙๐ คน ในปัจจุบัน

๔) มีการพัฒนาความรู้ใหม่และแยกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและร่วมมือกับเครือข่ายอื่น ๆ

การทำงานของครูศรีสวัสดิ์นั้นนอกจากจะเป็นผู้อนุรักษ์แล้วยังเป็นนักพัฒนาอีกด้วย ที่กล่าวดังนี้เพราลายผ้าไทยก็ที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ยังคงความสวยงามอยู่ในลายผ้าที่กลุ่มแม่บ้านได้ห่ออย่างในปัจจุบัน หากแต่ครูศรีสวัสดิ์ได้ประยุกต์คุณค่าในความเก่ากับความใหม่ เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคได้อย่างผสมกลมกลืน รวมทั้งยังได้ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ การทอผ้าออกมาในรูปแบบหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นผ้า누่ ผ้าคาดอุ่นเตียง ที่ร่องงานและผ้ามุ่งโดยเป็นต้น

๕) มีการสร้างกิจกรรมจัดการเรียนการสอน

มีการสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง ๒ รูปแบบ โดยการเข้าไปสอนในสถานศึกษาและสถานศึกษาเข้ามารับการฝึกฝน ณ บ้านพัก ก่อให้เกิดการสร้างชุดความรู้ การสร้างกิจกรรมที่หลากหลาย เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเกิดการพัฒนาการพึ่งตนเองของเยาวชนอย่างมากในที่สุด

๒. ศูนย์การเรียนบ้านช้าง - ศูนย์ศิลปะ หัตถกรรมล้านนาแห่งอุบลฯ

**ของครูคำอ้าย เดชาดวงตา ครุภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้) ของจังหวัด
ลำปาง**

ครูคำอ้าย เริ่มต้นแสวงหาความรู้จากการแกะสลักไม้ จากช่างแกะสลักไม้
พื้นบ้าน จากนั้นก็มานะฝึกฝนจนเกิดความชำนาญเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมสูงสุด
การเรียนรู้ “ตัวต่อตัว” จากการใกล้ชิดจากผู้ถ่ายทอดและรับเอาทั้งเนื้อหาสาระและจิต
วิญญาณ ซึ่งเป็นกระบวนการแบบคุรุรวมการรับถ่ายทอดจากครูในระยะแรกนั้น ไม่ได้
รับการบอกเล่าทั้งหมด สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ฟังใจและเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวิญญาณของความ
เป็นครู โดยตั้งใจจะถ่ายทอดให้ศิษย์ในทุกเรื่องอย่างไม่ปิดบัง

ก่อนจะมาเป็นศูนย์การเรียนบ้านช้าง สรุปความเป็นมา แนวคิด และการ
ทำงานได้ดังนี้

๑. เป็นนักคิด และรักถิ่นฐาน

เนื่องจากเป็นผู้ใช้ชีวิตในชนบท ใช้ชีวิตร่วมกับป่าและผู้คนอย่างใกล้ชิด
การโอบอ้อมอารี การช่วยเหลือแบ่งปัน ชื่อสัตย์สุจริต และมีศีลธรรม เป็นวิถีอันงดงาม
ของชีวิชนบทที่ได้ร่วมรับรู้และหყงลึกในสายเลือดและวิญญาณ สิ่งเหล่านี้ถูกนำมา
สอดแทรกไว้ในผลงานแกะสลักไม้ เพื่อแสดงให้คนรุ่นใหม่ได้รู้ถึงวิถีชีวิตอันทรงคุณค่า
ในถิ่นที่เป็นแหล่งกำเนิดของตนเอง

๒. เป็นผู้ไฝรู้ไฝเรียน ในการสร้างคนและสร้างผลงาน

เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้เรื่องแกะสลักไม้เป็นอย่างดี จึงมีผู้มาสมัครเป็น
ศิษย์และใช้ชีวิตร่วมด้วยโดยการติดสอยห้อยตามไปทุกแห่ง ในที่สุดก็คิวว่าครร
สร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้แก่ชุมชนห้องถินของตน จึงได้กลับมาที่จังหวัดลำปางและสร้างศูนย์
ส่งเสริมชุมชนหัตถกรรมขึ้น เพื่อสอนการแกะสลักไม้แก่ชาวบ้านให้มีความรู้ มีอาชีพ Jun
เลือกรอบครัว และใช้งานแกะสลักไม้เป็นสื่อเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวอันดึงดีงามของห้องถิน
อันจะนำไปสู่ความรักและความภาคภูมิใจ

๓. การสร้างสรรค์สถานที่สำหรับปฏิบัติงาน

ศิษย์ของครูคำอ้ายต้องมารับการถ่ายทอดด้วยการพักอาศัย ช่วยทำงาน
บ้าน รับใช้และเป็นลูกมือให้ครู และเนื่องจากลูกศิษย์นั้นมีความแตกต่างกันทั้งวัย

และคุณวุฒิ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิต ครูคำอ้ายจึงได้กำหนดวิธีการและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ โดยจัดทำเป็นหลักสูตรเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ในการดำรงชีพและสร้างสรรค์งาน ผู้เรียนต้องได้รับความรู้และได้รับการอบรมทั้งใน ด้านวิชาชีพและในการบริหารจัดการ การทำงานต้องใช้ชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่ม สามารถ ร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองและของกลุ่มงานสามารถพึงตนเองได้ในที่สุด

ครูคำอ้ายสร้างโรงเรียนที่มีลักษณะเป็นโรงเรียนประจำเป็น "โรงเรียน ศิลปหัตถกรรมเพื่อการอาชีพ" หลักสูตร ๕ เดือน และมีหลักสูตรเสริมพิเศษอีก ๑ เดือน สำหรับผู้ต้องการความรู้เพิ่มเติม ในแต่ละปีรับผู้เรียนได้เพียง ๑ รุ่น ๆ ละ ๓๐ คน นอกจากหลักสูตรวิชาการที่เป็นเรื่องของแกะสลักไม้แล้ว ยังมีวิชาเสริมในเรื่องความรู้ ด้านธรรมชาติศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ สัตว์ ภูมิประเทศ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เป็นตัวจุดประกายของการสร้างงาน นอกจากนี้มี วิชาจริยธรรม ซึ่งศิษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ระเบียบวินัยในการทำงาน การฝึกสมาร์ทไปสู่การ ทำงานที่แนวโน้ม การเรียนรู้ศิลปะการสื่อสาร ศิลปะการละคร การบริหารจัดการ การตลาด การสหกรณ์และพลานามัย อีกด้วย

จะเห็นได้ว่าศูนย์การเรียนภูมิปัญญาของครูคำอ้ายนี้ค่อนข้างจะเป็นระบบ และได้รับการสนับสนุนจากบุคคลในชุมชน ผลที่ตามมาก็คือ นอกจากจะมีศิษย์สืบทอด ผลงานแกะสลักไม้แล้ว ชุมชน ชาวบ้านยังมีรายได้มากขึ้นจากการอุบัติ ดำเนินชีวิตอย่าง เป็นสุขอีกด้วย

ตัวอย่างศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงกระบวนการดำเนินการศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทย จะ ได้กล่าวถึงกรณีตัวอย่างของครูภูมิปัญญาไทยที่ได้ดำเนินการอยู่แล้วอย่างมีคุณภาพ ใน เบื้องต้นนี้ จำนวน ๑๖ ศูนย์การเรียน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการแห่งชาติ,

(๒๕๔๖: ๕-๑๐)

๑. นายคำเด่อง ภานยี

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรกรรมชาติ)

๒. นายมั่น สามสี
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)
๓. นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์
 กรุงมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
๔. นางจิวรรณ พันธุ์
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมวดคำ)
๕. นายยงยุทธ ตรีนุชกร
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม)
๖. พระครูพิทักษ์นันทกุณ
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
๗. นายจอนิ โอลิโคลชา
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
๘. นายชุติกิตติ หาดพรหม
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรผสมผสาน)
๙. นางสาวศรีสวัสดิ์ คำรังษี
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า)
๑๐. นายคำอ้าย เดชดวงตา
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้)
๑๑. นายเคียง คงแก้ว
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรยั่งยืน)
๑๒. นายประยงค์ รณรงค์
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
๑๓. นายฝ่าก ตรีวัลย์
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ระบบบัญชีชาวบ้าน)
๑๔. พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโพ)
 กรุงมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพร)

๑๕. นายจ้อน ไทรวiman

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (ผลิตเครื่องคนตี)

๑๖. นายสำราวย มีสมชัย

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ธนาคารหมู่บ้านสหกรณ์
เครดิตยูเนี่ยนภาคบัวหลวงพัฒนา)

๑๗. นางเกดียา เสรีจกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์)

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (เพลงพื้นบ้าน-อีแซว)

ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน

ตรีวุธ พาระพัฒน์

ต.คีรีวงศ์ อ.ล้านนา จ.นครศรีธรรมราช

ความคิดพื้นฐาน

นายตรีวุธ พาระพัฒน์ เกิดในครอบครัวชาวสวนไม้ผล ที่ ต.คีรีวงศ์ อ.ล้านนา
จ.นครศรีธรรมราช ปัจจุบัน ตรีวุธ พาระพัฒน์ เป็นผู้บุกเบิกสร้างบ้านเรือนในคีรีวงศ์รุ่นแรก
พื้นฐานจากครอบครัว ได้ปลูกฝังความผูกพันให้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคีรีวงศ์ ชีวิต
ชาวสวนไม้ผลคีรีวงศ์ สอนให้ตรีวุธ รู้จักกับการจัดการป่าไม้ผลในระบบสวนสมรرم ซึ่ง
เป็นรูปแบบการเกษตรดั้งเดิมของภาคใต้ ตรีวุธเริ่มงานพัฒนาชุมชนจากปัญหาสหกรณ์
ความผิดหวังจากระบบสหกรณ์โดยรัฐ จนร่วมกับผู้นำชาวบ้านในคีรีวงศ์ก่อตั้งกลุ่ม
ออมทรัพย์บ้านคีรีวงศ์ หลังจากการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ตรีวุธ ได้ขยายงานพัฒนา
ชุมชนด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้น การทำงานชุมชนตรีวุธ ให้ความสำคัญกับวัสดุและโรงเรียน
 เพราะเชื่อมั่นว่าทั้งสองสถาบันจะให้ความรู้และสำนึกที่ดีงาม ช่วยขับเคลื่อนใจ และเป็น
ศูนย์รวมแห่งการทำความดี

กระบวนการ

๑. เรียนรู้จากครอบครัว

๒. เรียนรู้จากชีวิตและการทำงาน

๓. เรียนรู้จากการอ่าน

๔. เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (การปฏิบัติ) ในกิจกรรมทางสังคม

๕. เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยน แล้วนำมาปรับประยุกต์ใช้

กิจกรรม

๑. กลุ่มออมทรัพย์บ้านคีริวง

๒. กองทุนเดินธีเบียใส่เข้าหลวง

๓. กลุ่มไม่สูบบุหรี่

๔. การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากร การรับผู้ศึกษาดูงาน

๕. ร่วมก่อตั้งเครือข่ายผลิตภัณฑ์อาหาร ชุมชนชาวสวน ไม้ผลอิฐแกolan สก้า และ เครื่อข่ายองค์กรชาวบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ / ล้มเหลว

๑. ตรีวุชสรุปประสบการณ์ต่าง ๆ จากการปฏิบัติจริง ซึ่งตรีวุชเข้าว่า “งานจะสอนเราและหากมีผู้รู้ผู้มีประสบการณ์รวมอยู่ด้วย บทเรียนจะแน่นเข้ม เรียนรู้ได้เร็วขึ้น”

๒. ประสบการณ์การศึกษา เรียนรู้ และแลกเปลี่ยน กับนักวิชาการผู้นำองค์ ชาวบ้านทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ตรีวุชมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนกว้างขวางขึ้น

เตือนใจ ดีเกคน'

ผู้ประสานงาน มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา อ.แม่จัน จ.เชียงราย

ความคิดพื้นฐาน

เตือนใจ ดีเกคน' เกิดที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๕ เป็นบุตรของ พลโทหม่อมหลวงขาน ฤทธิ์ ภัณฑ์ แปลมัยเสรียร เรียนหนังสือจนจบชั้นมัธยมที่ โรงเรียนสตรีวัดอัปยารสารรค จากนั้นเข้าเรียนต่อคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ในระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่นั้นเตือนใจได้มีโอกาสอุดมค่ายกับชุมชนชาวเขา ของมหาวิทยาลัย การได้ออกไปสัมผัสกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามป่าตามดอย มีชีวิตที่แตกต่างไปจากเชื้อที่มาจากการอุบัติและสังคมอิสกิแบบหนึ่งครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่ว่าจะเป็นช่วงปิดเทอมหรือวันหยุด จนวันหนึ่งเชอชิงได้ตัดสินใจว่าเมื่อจบการศึกษาแล้วเชอ

จะต้องไปอยู่และทำงานกับชาวเขาเพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสเหล่านั้นให้มีชีวิตที่ดีขึ้น

กระบวนการ

๑. ปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมใหม่ เรียนรู้เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมของชุมชน
๒. การเตรียมตัว เตรียมใจในการทำงานกับชาวบ้านตามสภาพที่เป็นจริง
๓. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรรัฐและเอกชนทั้งระดับล่างและระดับบน

กิจกรรม

๑. เรียนบทความ หนังสือ เอกสารเผยแพร่แนวคิด ทิศทางการทำงานกับชาวเขา ผ่านต่าง ๆ
๒. จัดตั้งมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต ชาวเขา มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนที่สูง การอนุรักษ์ต้นไม้ แม่จัน การสอนภาษาและวัฒนธรรมไทยให้กับชาวไทยภูเขา

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ / สัมมาเลว

๑. เตือนใจมีพื้นฐานการศึกษาด้าน สังคมวิทยา-มนุษยวิทยา ทำให้เป็นฐานในการเรียนรู้ระบบสังคมวัฒนธรรมของชนเผ่า ได้อย่างรวดเร็ว
๒. เตือนใจมีแนวคิดที่มุ่งมั่น และชัดเจนในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบท
๓. มีการประสานงานกับหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชนทั้งในและต่างประเทศ

ประยงค์ รณรงค์

กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช

ความคิดพื้นฐาน

ประยงค์ รณรงค์ เกษตรกรผู้บุกเบิกงานพัฒนาคนหนึ่งของภาคใต้ เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตหลากหลาย สัมพันธ์กับคนหลายระดับ เรียนรู้จากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน จนสามารถหล่อหลอมความคิดเป็นระบบและนำมาใช้ในการ

พัฒนาชุมชน เป็นผู้ที่สรุปพิเศษทางในการพัฒนาอาชีพเกษตรกร ไว้ว่า "ที่ผ่านมาเกษตรกร เราทำเป็นอย่างเดียวคือ การผลิต เรายield ไม่เป็น เรายังไม่คิดเรื่องต้นทุน จึงขาดทุนกัน มาตลอด ถ้าเราไม่ทำอีกสองขั้นคือการปรับรูปและการจัดการตลาด เกษตรกรจะอยู่ไม่รอด"

กระบวนการทำงาน

ประยงค์ รณรงค์ ใช้วิธีการให้กำลังใจและปลูกเร้า จนชาวบ้านเชื่อว่าความสำเร็จ ขององค์กรชาวบ้านนั้น ขึ้นอยู่กับพลังและความพยายามในการรวมตัวกันและเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยผลผลิตทุน หรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เป็นส่วนประกอบ และผู้ที่จะบริหารงาน ได้ดีที่สุดคือ คนในชุมชน

วิธีการทำงานของประยงค์ รณรงค์ มีดังนี้

๑. การซักถามให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ด้วยความรู้สึกของชาวบ้านเอง
๒. การเรียนรู้ถึงกระบวนการทำงานและแก้ปัญหา เน้นการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และตัดสินใจร่วมกัน
๓. การดำเนินงาน โดยมุ่งประโภช์ของชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
๔. ไม่นำขยายกิจการให้ใหญ่โต จนเป็นผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

กิจกรรม

๑. โรงงานแปรรูปยางพารา
๒. โรงงานปุ๋ย
๓. กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน
๔. ร้านค้าสาธิตร่วมระหว่างชุมชนกับบุณฑิ
๕. โครงการส่งเสริมอาชีพ การทำหินลับมีด
๖. กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม้เรียง
๗. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ไม้เรียง

ปัจจัยที่อื้อต่อความสำเร็จ / ล้มเหลว

๑. ประยงค์ รณรงค์ เป็นคนในชนชน มีความรักชุมชนและมุ่งมั่นพัฒนาบ้านเกิด
๒. ประสบการณ์สอนให้เข้าใจถึงการทำงานกับชาวเขา มีการวางแผนการดำเนินงานที่เป็นระบบ
๓. เป็นผู้ที่ศึกษาเรียนรู้ตลอดเวลา และสามารถนำความรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ มาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ดี

**ครูมุกดา อินตั๊สาร
โรงเรียนถ้ำบินวิทยาคม อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา**

ความคิดพื้นฐาน

ครูมุกดา อินตั๊สาร เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๒ ที่บ้านบิน ต.บ้านถ้ำ อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา เป็นเมืองที่ถูกมองว่าเป็นแหล่งโสเกต เนื่องจากพ่อแม่มีอาชีพค้าขาย ฐานะทางบ้านไม่ดีมากเหมือนเพื่อนบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่ามีโอกาสศึกษามากกว่าเด็กคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เมื่อเรียนจบประถม ๖ ที่บ้านเกิดแล้วเพื่อนของแม่ซักชวนให้ไปเรียนในโรงเรียนประจำที่เชียงรายซึ่งเธอได้รับการดูหมื่นเหยียดหายนามาก เมื่อทราบว่ามาจากดอกคำใต้ แต่เธอไม่ยอมท้อ กลับเกิดแรงผลักดันแรงกระตุ้นให้ครูมุกดาตั้งใจเรียนยิ่งขึ้น ครูมุกดาเรียนจบสาขาวิชาสังคมวิทยา-มนุษยวิทยา วิทยาลัยพยาบาล ขณะที่เรียน เชื่อมีโอกาสได้ฝึกงาน ทำงานวิจัย และออกค่ายในหมู่บ้านชนบท ทำให้ได้เห็นปัญหาต่าง ๆ มากน้อยและตั้งใจว่าจะนำความรู้กลับไปพัฒนาบ้านเกิด เพื่อที่คนรุ่นหลังจะได้ไม่ถูกดูหมื่นเหยียดหายนามอีกต่อไป

กระบวนการทำงาน

๑. ต้องเออตัวเราลงไปร่วมงานกับเขา ให้เหมือนกับเรา เป็นตัวเขา
๒. ใช้วิธีการศึกษาดูงาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน
๓. เน้นการมีส่วนรวมของชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอน

กิจกรรม

๑. จัดหาทุนการศึกษาเด็กนักเรียน
๒. ชุมชนเพื่อนช่วยเพื่อน
๓. กลุ่มเพื่อนครูพัฒนา
๔. กลุ่มครูหมวดวิชาสังคม
๕. จัดตั้งกลุ่มอมยิ้ม
๖. กลุ่มตัดเย็บ
๗. กลุ่มกระดาษ
๘. กลุ่มหน่อไม้อัดปืน
๙. โครงการธนาคารหมู่บ้าน
๑๐. กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้
๑๑. โครงการศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน
๑๒. โครงการบ้านพักพัฒนาคุณภาพชีวิต

ปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จ

๑. ผู้นำ ครูมุกด้าเป็นคนในพื้นที่ มีครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง จึงมีโอกาสที่ได้รับการศึกษาสูง ประกอบกับได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน กับองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ทำให้มีวิธีการทำงานที่ซัดเจนขึ้น
๒. วิธีการทำงาน เน้นการพัฒนาโดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้าน

นายยงยุทธ ตรีนุชกร
กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
(แพททอย์พื้นบ้าน)

ความคิดพื้นฐาน

นายยงยุทธ ตรีนุชกร หลังจากนการศึกษา ใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านอีสานมาตลอด จุดเปลี่ยนครั้งที่ ๑ เกิดจากประสบการณ์การทำงานกับชาวบ้าน คือ การเรียนรู้จากชุมชน จนถึงครั้งที่ ๓ คือการตัดสินใจใช้ชีวิตเยี่ยงหมู่บ้านอีสานคนหนึ่ง

กระบวนการทำงาน

ยงยุทธเรียนรู้ว่าการเป็นแพทย์พื้นบ้านนั้นไม่ง่าย นอกเหนือจากความรู้จากเอกสารและการแลกเปลี่ยนไม่เพียงพอหลายมูลเหตุนำไปสู่จุดเปลี่ยนนั้นคือการสืบทอดเจตนาرمณของแพทย์พื้นบ้าน ต้องเกิดจากแรงบันดาลใจจาก

๑. ผู้ป่วยที่หายจากการรักษาโดยหมอพื้นบ้าน

๒. ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน จึงไม่ใช่ความรู้เชิงเดียว หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง แต่เป็นองค์ความรู้ที่ไม่ควรจะแตกแยกออกจากกัน ไม่ใช่การทำความเข้าใจโดยระบบคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ที่แบ่งแยกความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งออกจากกัน แต่ควรจะเป็นวิทยาศาสตร์สังคมที่ก่อประดับเทหุผลในมิติชีวิตของคน สังคม และธรรมชาติ กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน

๑. การถ่ายทอดในบทบาทของวิทยกรรับเชิญ

๒. การถ่ายทอดในบทบาทรับผู้ศึกษาดูงาน

๓. การให้ความรู้กับผู้ป่วยทุกคน ในทุกเรื่องที่การเจ็บป่วยของเขามีเกี่ยวข้อง สัมพันธ์ด้วย เพราะที่สุดแล้ว คนควรพึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพ

๔. การถ่ายทอด โดยรวมดังกล่าวจะขยายวงกว้างไปโดยเครือข่ายหมอพื้นบ้าน ของชุมชนพื้นบุญนุนไพร ไทยอีสานและชุมชนอุ่นชู ไทยอีสาน

ปัจจัยที่อื้อต่อความสำเร็จ / ล้มเหลว

การถ่ายทอดให้กับผู้ป่วยในขณะทำการรักษาโดยตรง มีความสำคัญสูงสุดในทศนะของยงยุทธ ศรีนุชกร เพราะผู้รับการถ่ายทอดอยู่ในภาวะที่ดีที่สุดที่จะทำความเข้าใจสาระที่เกี่ยวข้องกับโรคภัยไข้เจ็บ ภาวะทางกาย ภาวะทางจิต สุขภาพ และอื่น ๆ เพราะมีอาการเจ็บป่วยของตนเองเป็นภาคปฏิบัติที่ชัดเจน

คุณย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ความคิดพื้นฐาน

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทเป็นผู้ด้อยโอกาสจะถูกกดขี่เอาเปรียบและมักจะตกเป็นเครื่องมืออยู่ตลอดเวลา การพัฒนาคนให้สามารถช่วยตนเอง ได้ เป็นทางแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม ได้ส่วนหนึ่ง การใช้การศึกษา เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน เป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ที่ผ่านมา นโยบายการศึกษามุ่งสอนให้ คนเป็นเครื่องมือในการทำธุรกิจของทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ได้ เรียนต่อทำให้มีการเรียนแบบศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอย่างทั่วถึง แต่ที่ผ่านมาผู้ที่วางแผน การศึกษาไม่ได้ศึกษาให้ลึกซึ้งไปถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนจึงทำให้การแก้ปัญหา หนึ่งไปสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาอีกสองปัญหา ซึ่งไม่ใช่แนวทางแก้ปัญหาของชุมชนที่ ถูกต้องนัก

ชุมชนไม่เรียง ตำบลไม่เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช นำโดยกลุ่momทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อ.ส.ม. กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม่เรียง ซึ่งมีประยุกต์ รณรงค์เป็นแก่นนำ จึงได้หัวข้อจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่จะแก้ปัญหาการพัฒนาให้กับชุมชน ของตนเอง

กระบวนการ

๑. โครงการ สถาบันเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง ไม่เรียง

๑.๑ การเรียนวิชาสามัญพื้นฐาน (กศน.)

๑.๒ ให้เรียนรู้ในสิ่งที่ขาดด้องการจะรู้

๑.๓ ให้การเรียนรู้ในสิ่งที่ขาดด้องการจะรู้เรื่องเศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย

ระบบสหกรณ์ การบริหารจัดการ

๒. รูปแบบและวิธีการดำเนินการ

การดำเนินงาน โดยใช้กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม่เรียง เป็นองค์กรหลัก รวบรวม กิจกรรมต่าง ๆ มาไว้ในระบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อสะดวกในการจัดการ

กิจกรรม

จัดกระบวนการเรียนรู้โดยกำหนดไว้ก้าง ๆ คือ

๑. หลักสูตรวิชาสามัญ ตามที่ กศน.กำหนด (มีการดำเนินการอยู่แล้ว)
 ๒. หลักสูตรวิชาบังคับคือสิ่งที่ควรรู้ (ในแนวทางข้อที่ ๑) เพราะเป็นการพัฒนา

๑๙

- ### ๓. หลักสูตรวิชาเลือก (ในแนวทางข้อที่ ๒)

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ

๑. ผู้นำ คือประยุทธ์ ธรรมรงค์ มีประสบการณ์และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน
 ๒. มีองค์กรชุมชน หลายองค์กร ทำให้ชุมชนมีความพร้อมในการพัฒนาสูง

ศูนย์อินแปง

ความคิดพื้นฐาน

บ้านบัว ต.กุดบาง อ.กุดบาง จ.สกลนคร เป็นหมู่บ้านชาวกะเลิงซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพมาจากประเทศลาว แอบชายฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง อาศัยกระจัดกระจายทั่วไปแถบจังหวัดมุกดาหาร นครพนม สกลนคร และรอด ฯ เทือกเขาภูพานชาวบ้านบัวในอดีตเป็นกลุ่มนี้ที่มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติและลิ่งแวดล้อมของภูพานอย่างแนบแน่นด้วยความเคารพนับเป็นวิถีในการดำรงชีวิตทั้งทางสังคม การประกอบอาชีพ

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๐๐ กระแสความเจริญจากเมือง ได้หลัง ให้เดินทางสู่บ้านบัว
ทำให้ชีวิตของชาวบ้านบัวเริ่มเปลี่ยนแปลงประกอบกับการพัฒนาชนบทภายใต้้นโยบาย
น้ำไทย ไฟสว่าง ทางสะพาน อาการเม้าความเจริญก็เกิดขึ้นกับบ้านบัว เป็นผลให้ชีวิต
สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านเริ่มตัด ไม้ทำลายป่า
เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจและปรับวิถีชีวิตเข่นเดียวกับคนเมือง ชาวบ้านบัวกลุ่มนี้นำโดย
นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว ได้ร่วมกันสร้างพันธะสัญญาทางใจในการที่จะฟื้นฟูป่าไม้และ
ธรรมชาติที่สูญหายให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งและระยะอยู่่เสนอว่าป่าคือชีวิตที่จะต้อง^๑
พยายามพัฒนาให้กลมกลืนเข่นวิถีการผลิตในไร่นา โดยไม่เน้นเศรษฐกิจเป็นด้าน

หลัก แต่จะคำนึงเพื่อการบริโภคอย่างอิ่มสุข การใช้สอยอย่างเพียงพอตามอัตราภาพ ดังเช่น บรรพนูรุณเคยว่าย่อศัยร่วมกับธรรมชาติของภูพานในอดีต

กระบวนการ

๑. การศึกษาความรู้โดยการอบรม ดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้รู้ องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานราชการต่าง ๆ
๒. การปรับตัวประยุกต์แนวความคิด วิธีการ มาใช้ทดลองปฏิบัติจริง
๓. การประสานงาน หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

กิจกรรม

๑. กลุ่มอินแบง
๒. กลุ่มอมทรัพย์
๓. กลุ่มเด็กชักdin
๔. การรักษาแบบพื้นบ้าน
๕. เกษตรนิเวศน์
๖. ธุรกิจอุดสาหกรรมแปรรูปปั้นผลไม้

ปัจจัยที่อื้อต่อความสำเร็จ / ล้มเหลว

๑. ผู้นำ พ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว เป็นผู้ที่ศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวความคิด ประสานงานกับภายนอกตลอดเวลา ทำให้พ่อเล็กมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลขึ้นและนำแนวคิดมาพัฒนากลุ่มจนมีความเข้มแข็ง
๒. การวางแผนทางการพัฒนาอย่างรอบด้าน จะทำให้ชุมชนบ้านบัวพึงคนเองได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

สมพร เพื่องรอด

ความคิดพื้นฐาน

บ้านบ่อพระ ต.คุ้งตะเกา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ เป็นหมู่บ้านเกิดใหม่ที่อยู่ในพื้นที่ สปก.ชาวบ้านส่วนใหญ่พยพมาจากหลายพื้นที่และมีฐานะยากจน เด็กที่จบชั้นประถมศึกษานายปีที่ ๖ ส่วนใหญ่จะไม่ได้ศึกษาต่อและจะไปรับจ้างเป็นกรรมกรใน

กรุงเทพฯ อาจารย์สมพร เพื่องรอด อาจารย์ใหญ่ ร.ร.บ้านบ่อพระ จึงได้แนวคิดที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตของผู้เรียนขึ้น โดยการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีงานทำ มีรายได้ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข

กระบวนการ

๑. เปิดประชุมร่วมเรียนรู้ชุมชน โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมบริหารการศึกษา
๒. พัฒนาหลักสูตรให้มีความหลากหลาย
๓. ประสานงานหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

กิจกรรม

๑. โครงการ โรงเรียนเพื่อชีวิตชุมชน
๒. โครงการบุวเกษตรกร

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ / ลัมเหลว

ในการทำงานอาจารย์สมพร เพื่องรอด ยึดหลัก การประสานงาน ประสานใจ ประสานความคิดและประชาสัมพันธ์ ทำให้ได้รับความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๔.๔ ปัญหาการศึกษากับภูมิปัญญาไทย

ในสังคมบุคลิกภาคี ที่สังคมของมนุษยชาติที่ผ่านกระบวนการแสวงหาความรู้ จากธรรมชาติ เรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่คล้องตามกฎหมายของธรรมชาติ จนถึงขั้นการ พัฒนาเทคนิคชีวิตรักษาสิ่งแวดล้อม หรือความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่บนโลกภูมิปัญญาไทย หรือการ เอาชนะธรรมชาติ เพราะธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่ปัญหานานัปการ เพราะการละเลยความ “สมดุล” ของสรรพสิ่ง ซึ่งรวมถึงการแสวงหาความรู้ที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะตน จนมนุษย์มีความรู้จำกัด รู้ อย่างเดียวไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งมวลเข้าด้วยกันได้ จึงช่วยตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งพา คนอื่น หรือพึ่งพาระบบตลาดไป เพราะฉะนั้น ความรู้ในบริบทขององค์ความรู้นี้เป็นสิ่ง ที่ทำให้มนุษย์สามารถเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกันและนำมาปรับปรุงใช้ในชีวิต

ได้ หรือระบบการศึกษาที่มีสมดุลแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาการศึกษา ภายใต้สังคมยุคใหม่ในปัจจุบันนี้อย่างยิ่ง

การพัฒนาการศึกษาในระบบนำไปสู่ภาวะขาดสมดุลแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา ไทยซึ่งเป็นคุณค่าแห่งปัญญา เป็นภูมิธรรมแห่งแผ่นดินคู่กับคนไทยและสังคมไทยมา ตั้งแต่อดีตถูกละเลยไปมากในปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในเรื่องวิวัฒนาการศึกษากับภูมิปัญญา ไทยที่กล่าวแล้วข้างต้นและกำลังโน้มเอียงไปสู่กระแสภูมิปัญญาสากระดับนำไปสู่การพัฒนา ที่ไม่สมดุล ดังที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔) สรุปไว้ว่ากำลังอยู่ในสภาพ “เศรษฐกิจดิ้ สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ปัญหาและ ความไม่ยั่งยืน เมื่อมองจากพัฒนาการทางภูมิปัญญา เป็นดังนี้

๑. ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย

การปกครองประเทศไทยโดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางทำให้ “วัฒนธรรมกรุงเทพฯ หรือวัฒนธรรมเมืองหลวง” ซึ่งรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา พสมพسان มีอิทธิพลแผ่กระจากรอบจำไปทั่วประเทศไทย ส่งผลให้ความเป็นตัวของตัวเอง ความมีสักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของห้องถินที่มีมาในอดีตทั้งหัวเมือง ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้และอีสาน ได้ถูกถอยและเลือนหายไปทุกขณะ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เคยพัฒนาขึ้นมาใช้ให้เหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมของแต่ละ ห้องถินอันแสดงออกมาในรูปของภาษา ขนบธรรมเนียม การละเล่นและวิธีการกินอยู่ ถูกดูเคนว่าโง่เขลา ป่าเถื่อน ไม่เท่าเทียมวัฒนธรรมจากเมืองกรุง ชาวบ้านในส่วน ภูมิภาค ได้รับอิทธิพลหลายรูปแบบ โดยเฉพาะทางการศึกษาและสื่อมวลชนก่อให้ สูญเสียความภาคภูมิใจในพื้นเพริญธรรมของตนเอง หมดความภูมิใจในถิ่นกำเนิดและ ரกรากวัฒนธรรมของตน ซึ่งเท่ากับได้สูญเสียจิตวิญญาณบนพื้นฐานที่บรรพบุรุษสั่งสม ไว้ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมคนจำนวนมากเหล่านี้เป็นมาตรฐานของประเทศไทยที่มีสภาพไม่ เป็นตัวของตัวเองอีกต่อไป ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่เคยยอมรับก็ไม่ยอมรับ อีกทั้งดูถูก ว่าเป็นของโบราณ เป็นของเก่าคร่าครึ่งไม่ทันสมัย (เสนอที่ จารวิก, ๒๕๓๖: ๒)

๒. การละเลยและหลงภูมิปัญญาไทย

คนไทยในยุคปัจจุบันมีวิถีชีวิตแบบทันสมัยใหม่ภายใต้สังคมที่พสมพسان ระหว่างกับกับใหม่ ท่านกลางสภาพแวดล้อมที่นับวันแต่จะเสื่อมโทรม กำลังก้าวเข้าสู่

ภาวะการขาดแคลนความสมดุลระหว่างคน สังคมและธรรมชาติ ผู้คนเริ่มயิ่งชิงทรัพยากรกัน โดยไม่ทราบ ไม่สนใจ และละทิ้งภูมิปัญญาที่ยังคงมีคุณค่าและดึงงาน ซึ่งบรรพบุรุษได้สะสมและสืบทอดมาจนหมุดเดิม เช่น ภูมิปัญญาด้านการรักษาสุขภาพแบบแพทย์แผนไทยที่เชื่อมวิชีวิตของคน ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ลัมพันธ์กับป้า สนุนไพร สภาพแวดล้อมธรรมชาติอย่างบ้านที่เกื้อภูมิปัญญา ไม่ใช่รักษาโรคอย่างปัจจุบัน เป็นต้น ในที่สุดภูมิปัญญาไทยที่เคยใช้เป็นแก่นนำในการดำเนินชีวิตก็ถูกกลั่นเหลยไม่นำมาศึกษา ถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และลงทะเบียนไปทีละน้อย ๆ จนเกือบหมดเดิม

๓. การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาย่างขาดความมั่นคงระวาง

ในโลกยุคข้อมูลนำวิสาห กันทั่วโลกเรียนรู้ติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลนำวิสาหกิจ กันได้อย่างรวดเร็ว การพัฒนาเป็นไปตามกระแสหลัก กล่าวคือ กันทั่วโลกจะพัฒนาตามโลกตะวันตกทั้งหมด รวมถึงประเทศไทยก็ไม่พ้นวิถีนี้ ตามอย่างตะวันตกโดยไม่คิด พิจารณาให้ด่องแท้ว่า สิ่งใดดึงหมายหนาแน่นกับสังคมไทย สิ่งใดหมายหนาแน่นที่จะทำลายทั้งตนเองและสังคมและประเทศชาติ ไม่รับมั่นคงระวางในการรับวัฒนธรรมเข้ามา เช่น การรับภูมิปัญญาตะวันตกและอเมริกาในการปลูกพืชเชิงเดียวในพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยตัดไม้ทำลายพืชเดิม ไปทั้งหมดแล้วปลูกข้าวโพด ปลูกมันสำปะหลัง และพืชอื่น ๆ ลงไว้แทน ซึ่งล้วนเป็นการทำลายธรรมชาติและความสมดุลทั้งสิ้นจนธรรมชาติขาดความบั่งบี้น และเกิดปัญหาภัยต่างทางธรรมชาติขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้การรับภูมิปัญญาด้านอาหารจากตะวันตกโดยละเอียดทั้งการกินข้าวกินปลา กินพืชสมุนไพร หันไปกินอาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ซึ่งก่อให้เกิดโรคติดต่อที่อันตรายมาก many การรับภูมิปัญญาในการอุปโภคบริโภคที่สะกดด้วยความสนใจดังกล่าว ทำให้ต้องสั่งสินค้าจากต่างประเทศเข้ามามากมายจนเกิดการขาดดุลทางการค้ามีผลให้ (เสน่ห์ งามริก, ๒๕๓๖: ๕) ประเทศมีสภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในภาวะขาดดุลบัญชีเงินเดินสะพัด และเกิดภาวะเงินเพื่อรัฐบาลต้องมีมาตรการด้านการเงินการคลังในการแก้ปัญหาอยู่ในขณะนี้

๔. ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน

คนไทยอยู่ในภาวะขาดความเชื่อมั่นในการพึ่งภูมิปัญญาของตนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติ จะเห็นได้จากเมื่อรับเทคโนโลยีเข้า

มาแล้วเชื่อว่าชาวต่างประเทศเก่งกว่าตน โดยยกย่องให้เป็นที่ปรึกษาให้มีความคุณงานตลอดทั้งการศึกษาและวิจัย เช่น เป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตร การศึกษาวิจัยสนับสนุนฯ ให้เป็นต้น โดยลีม ไปว่าคน ไทยด้วยกันก็มีคนที่มีความสามารถไปทำงานเป็นที่ปรึกษาในต่างประเทศจำนวนมาก ทั้งนี้ เพราะคนไทยขาดความเชื่อมั่นว่าคนไทยด้วยกันก็มีภูมิปัญญาที่เหมาะสม การที่ชาวต่างประเทศมาศึกษาวิจัย และเก็บข้อมูลในไทย ในที่สุด ลิขสิทธิ์ทางปัญญาถูกถ่ายเป็นของผู้ศึกษาวิจัยไปมิใช่น้อย การไม่ยกย่องภูมิปัญญาของคนไทยด้วยกันดังกล่าวนี้ทำให้คนไทยขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตนเกิดการชะงักงันหยุดการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ ๆ ที่ทรงคุณค่าในยุคปัจจุบันอย่างน่าเสียดาย

๔. ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

การพัฒนาในช่วงสี่ศตวรรษที่ผ่านมา เป็นการเร่งรัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ตามภูมิปัญญาสมัยใหม่ ได้ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไปเป็นจำนวนมาก เช่น ทำลายป่าเข้าที่สมบูรณ์ถูกเปลี่ยนเป็นภูเขาโล้นเพื่อทำการเกษตรแบบใหม่ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน ภูเขาระเบิดทำลายนำไปเป็นวัสดุก่อสร้างอีกทั้งสัตว์ป่า สัตว์น้ำทั้งน้ำจืดน้ำเค็มถูกไล่ล่าอย่างขาด命ตาธรรม เพื่อนำไปเป็นอาหารของคน แร่ธาตุถูกนำมาใช้มากนัย สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติขาดความสมดุลจนเกิดภัยพิบัติ เช่น เกิดน้ำท่วมและสภาวะแห้งแล้งทุกปี เป็นต้น

๖. การดำรงชีวิตของผู้คนปัจจุบันผิดปกติ

เมื่อสภาพแวดล้อมขาดความสมดุล เนื่องจากความสมมูลน์การทำมาหากิน ฝิดเคือง รายได้น้อยกว่ารายจ่าย ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ในท้องถิ่นเดิม ได้ต้องทึ่งถิ่นเดิม ไปหางานทำและทำงานในเมือง ทิ้งเด็กคนชราไว้ในหมู่บ้าน เด็กไร้พ่อขาดแม่ ทำให้เกิดปัญหาขาดความอบอุ่น ก้าวร้าว ขาดการถ่ายทอดทางภูมิปัญญา ขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิตที่สำคัญ และปัญหาจากที่ผู้คนอพยพหลังไฟลเซ้าไปทำงานในเมืองกันมาก ทำให้คนมีวิถีชีวิตที่ผิดปกติ ครอบครัวแตกแยก เกิดภาวะปัญหาติดตามมากนัย เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย อาชญากรรม แหล่งเสื่อมโทรม เด็กเรื่องนักเรียนและเยาวชน การหย่าร้าง การบรรจุ ตลอดทั้งปัญหาการตายจากอุบัติเหตุการใช้ยาพาหนะ เป็นต้น

๓. ระบบการศึกษาแผนใหม่และกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทย

การศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการทางภูมิปัญญาจะมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสังคม เพราะ “การศึกษาเป็นกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางปัญญาความรู้และทักษะ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของทุนและวิทยาการ ตลอดจนวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งหลาย” และ “องค์ประกอบด้านวัฒนธรรมเป็นตัวบ่งชี้ฐานทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการดำเนินทางปัญญาความรู้เป็นรากฐาน” (เสน่ห์ งามริก, ๒๕๑๖: ๖)

การศึกษาที่เป็นอยู่ไม่เอื้อให้ผู้ทรงภูมิปัญญาเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ได้ เช่น ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมส่วนหนึ่งสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านเกษตรกรรมจนเกิดผลผลิตได้ก็ว่าครูที่เรียนจากสถาบันการศึกษาในระบบ หรือผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดงพื้นบ้าน (นวัตกรรม พันธุ์ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๗) เป็นนักแสดงชั้นเยี่ยม แต่ทางราชการบรรจุให้เป็นครูผู้สอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ได้เพียงตำแหน่งนักการฯ เท่านั้น เป็นต้น

การศึกษาในปัจจุบันใช้ “ระบบโรงเรียน” ซึ่งนำมาใช้ก่าวร้อยปีมาแล้ว และเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษา “แผนโบราณ” มาสู่การจัดการศึกษาสมัยใหม่ (เสน่ห์ งามริก, ๒๕๑๖: ๒๒) “ระบบโรงเรียน” แยกตัวออกจาก การเล่าเรียนแบบ “แผนโบราณ” ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติกันมาแต่เดิม โดย “อาศัยฝากรูกฝากหลานให้เรียนหนังสือและฝึกอบรมกับพระตามวัดเป็นพื้น แล้วถ้าเรียนความรู้สำหรับประกอบอาชีพก็ฝึกหัดทำงานไปตามพื้นตระกูลแต่ละคนเป็นเกณฑ์”

การศึกษา ก่อนระบบโรงเรียนของไทย จึงเป็นการผสมผสานกันไปทั้งในโรงเรียนวัดและกระบวนการเรียนรู้ “สำหรับประกอบอาชีพ” การเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียนสมัยใหม่จึงยังคงให้ระบบการศึกษาไทยคละเบียกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาของชุมชนภายนอกโรงเรียน เพราะมุ่งแต่วิชาที่สอนในระบบการศึกษาสมัยใหม่ จึงกลายเป็นแยกส่วนออกจากชีวิต และสภาพความเป็นจริงนอกโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑: ๔๐-๔๑)

นอกจากการแยกตัวจากวิชาความรู้และกระบวนการเรียนรู้ภายนอก “ระบบ” โรงเรียนแล้ว ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ยังมุ่งในด้านของการผลิตกำลังคนสนองความต้องการของภาคเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ จึงกลายเป็นบทบาทและเป้าหมายด้านเดียว

ของระบบการศึกษาและการสำนักงานได้กล่าวมาเป็นค่านิยมครอบงำที่ประชาชน คนไทยต่างพากันมุ่งอาชีวะระบบการศึกษาเป็นบันไดໄต่เต้าฐานะทางสังคม เศรษฐกิจและ การเมือง

๙. ขาดน้อยบ่ายในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

นโยบายหรือทิศทางการพัฒนาประเทศในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของ “ตลาด” มากกว่าส่งเสริมให้เกิดคุณภาพของคนที่สามารถจัดการชีวิตและทรัพยากรต่าง ๆ ในลักษณะที่สามารถใช้ภูมิปัญญาในการ “พึ่งตนเองได้” มีความอิสระในการสร้างสรรค์งาน มีทางเลือกเพื่อการทำงานหลากหลายที่กว้างขวางออกไปจากวงจำกัดที่สังคมเสนอให้

การเรียนรู้ต้องรอบใหม่อีกครั้งในกระบวนการเดียวและวิธีเดียว คือต้องเข้าไปในสถานที่สอนเป็นศูนย์กลาง ต้องเรียนจากอาจารย์ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยการ “สอน” ในห้องเรียน โดยเข้าใจว่าสถาบันการศึกษาแห่งเดียวเท่านั้น คือ “ที่สถิติอยู่ของความรู้”

แม้ว่าหน่วยงานของรัฐหลายแห่งมีการจัดหลักสูตรในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ปัญหาประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา การจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น ระยะยาวรวมทั้งการสัมมนาว่าด้วยอาชีพต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนของภูมิปัญญาอยู่บ้างแต่ซึ่งไม่สามารถแก่ปัญหาของการศึกษาในระบบโรงเรียนได้เหตุเพราะปัญหาที่มีอยู่ในระบบดังกล่าว คือ การขาดนโยบายหรือทิศทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหา และภูมิปัญญาของประชาชน ในแต่ละท้องถิ่น ขาดความต่อเนื่อง ขาดความสัมพันธ์กับสถานการณ์โดยรวมของสังคม ขาดการเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมกับปัญหาของประชาชน ตลอดทั้งหน่วยงานของราชการขาดการประสานกันในการจัดการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น

๕. การจัดการศึกษา ไม่สามารถขยายโอกาสการสืบทอดมรดก ภูมิปัญญาไทย ไว้

แม้ว่าการศึกษาในระบบถือเป็นแกนหลักของการจัดการศึกษาแต่ที่ผ่านมา แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติทั้ง ๗ แผน มีเยาวชนของชาติเพียงร้อยละ ๓๔.๕ เท่านั้นที่ได้โอกาสเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาซึ่งหมายความว่าเยาวชนส่วนที่เหลือเกือบสองใน

สามต้องหลุดพ้นออกไปจากระบบโรงเรียนอันเป็นแกนสำคัญของการศึกษาโดยสิ้นเชิง จึงเท่ากับว่าระบบการศึกษาไทยได้ปล่อยປະລາດເບໃຫ້คนส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่ในสภาพด้อยพัฒนา

คนส่วนใหญ่จึงไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างจริงจังจากระบบที่จำกัดทาง “เลือกของชีวิต” อุปถัมภ์ที่ตลาดจ้างงานเป็นหลักใหญ่ ทั้ง ๆ ที่โดยพื้นฐานที่เป็นจริงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ประชาชนคนไทยโดยส่วนใหญ่พื้นฐานงานอาชีพและการ ดำรงชีวิตที่เป็นของตนเอง ซึ่งอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดสั่งสมกันมาเป็น เวลาช้านาน พิจารณาในแต่ละเรื่อง ความสูญเสียและสูญเปล่าทางการศึกษาจึงไม่ใช่เป็นเรื่อง ของกลุ่มคนจำนวนมากมายนี้ที่พลาดโอกาสไม่สามารถได้เต้าหินสู่ระดับการศึกษาสูง ๆ เท่านั้น หากยังหมายถึงการสูญเสียภูมิปัญญา ความรู้อันสะสมเป็นราก柢ทอดของ สังคมวัฒนธรรมไทยอีกด้วยในขณะเดียวกัน

สถานภาพของปัญหาด้านการศึกษากับภูมิปัญญาไทยดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงภาวะขาดช่วงของพัฒนาการทางภูมิปัญญาไทยเพราการให้ ความสำคัญของภูมิปัญญาเป็นหลักทำให้การพัฒนาประเทศที่ถูกครอบจำกัดจากการ พัฒนาทางสากล

๑๐. การบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน ไม้อื้อต่อการศึกษา สืบต่อภูมิปัญญาไทย

โครงสร้างทางการศึกษาที่เป็นอยู่มีลักษณะแบ่งแยกกระชัดกระจาย ก่อราก柢 แบ่งแยกกันทั้งในส่วนของระดับประถมศึกษากับระดับมัธยมศึกษา และในส่วนของ ระบบโรงเรียนกับนอกโรงเรียนแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของค่านิยมอันแนบเนื่องอยู่ใน โครงสร้างระบบโรงเรียนซึ่งทำหน้าที่เพียงกลไกคัดคุณชั้นสู่การศึกษาระดับสูง ๆ ขึ้นไป เท่านั้น

สถานการณ์ศึกษาขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณด้าน ภูมิปัญญาท่องถิ่น หรือผู้ทรงภูมิปัญญา มีความเข้าใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามระบบ ใหม่ค่อนข้างน้อย ในขณะที่ครูผู้สอนในโรงเรียนก็มีความเข้าใจการนำความรู้และ ประสบการณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาท่องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย

เช่นกัน นอกจานี้ครูผู้สอนตามปกติใน โรงเรียนมีการกิจประจำมาก จนกระทั่งไม่มี เวลาที่จะนำความรู้และประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาในห้องถินมาจัดการเรียนการสอนได้ ระบบบริหารจัดการศึกษาในการบริหารงานบุคคลไม่เอื้อให้ครูผู้สอนออกมานอกสถานศึกษาเพื่อประสานงานและแลกเปลี่ยนเรียนภูมิปัญญากับผู้ทรงภูมิปัญญาใน ห้องถินหรือนอกห้องถินหรือนำนักเรียนออกไปศึกษาสถานที่หรือชุมชน (สงวน อดบุญ, ๒๕๓๓: ๒๓)

ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจใน ๓ เรื่องที่ถือว่าสำคัญ ในการใช้ภูมิปัญญาท้องถินกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ก็อ รึ เรื่องแรก ไม่เข้าใจเนื้อหาของ หลักสูตรท้องถินและแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับที่จะได้ผลทางปฏิบัติ เรื่องที่สอง ไม่เข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิน และเรื่องสุดท้าย ไม่เข้าใจเนื้อหาความรู้ของผู้ ทรงภูมิปัญญาหรือ วิทยากรท้องถิน หรือวิทยากรภายนอก

เมื่อว่าหลักสูตรได้เปิดกว้างให้ห้องถิน ได้มีส่วนร่วมในการนำหลักสูตรไปใช้มา นานแล้ว แต่ที่โรงเรียนไม่สามารถทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ นอกจานี้ครูบางส่วนไม่ ถือว่าการให้บริการประชาชนหรือการช่วยเหลือชุมชนเป็นหน้าที่ แต่จะขอสอนตาม หน้าที่เดิมๆ ไม่ได้คิดว่าการพนประแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของ หลักสูตรเหมือนกัน

นอกจานี้ การจัดการเรียนการสอนส่วนหนึ่งอยู่ที่ครู และวิธีการจัดการเรียนการ สอนของครู การนำภูมิปัญญาท้องถินเข้าสู่ระบบโรงเรียน การประสานสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลใน โรงเรียนและชุมชนยังไม่ชัดเจน ชุมชนเองไม่สามารถเข้าไปร่วมกับโรงเรียนได้ และการจัดการเรียนการสอนยังไม่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา และความ ต้องการของห้องถินเท่าที่ควร (พระครุวินัยฯ, ๒๕๔๕: ๑๓๔-๑๔๕)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ยังไม่เป็นไปในลักษณะที่ทำให้เด็กเกิดจากเจตคติที่ดี ในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่ใช้ ภูมิปัญญาการเรียนรู้ที่เด็กจะทำอยู่เสมอ

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาหลัก ๆ ที่ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญา ไทยลดน้อยลง ดังนี้

๑. การขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย เนื่องจากผู้มีความรู้ความสามารถด้านภูมิปัญญาถึงขั้นเป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีอายุมากขึ้นและเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก คนรุ่นหลังที่รับการสืบทอดต่อมามีจำนวนน้อยลง จึงทำให้ขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

๒. ผู้คนส่วนใหญ่ละเลย ละทิ้งไม่สนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เนื่องจากความเข้าใจผิดหลงใหลมีค่านิยมต่อภูมิปัญญาสากรณามากขึ้นและรับภูมิปัญญาสากรณเข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง โดยไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย มีผู้ยอมรับภูมิปัญญาไทยเพียงส่วนน้อยภายในวงจำกัดภูมิปัญญาไทยจึงถูกกฎหมายคุ้มครองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีคุณค่าต่อสังคมไทยเท่าที่ควร ในที่สุดจึงพากันละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทยไปจนเกือบจะหมดสิ้น

๓. การจัดการศึกษาในปัจจุบันจัดแบบขาดดุลทางภูมิปัญญา กล่าวคือ เป็นการจัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากรณมากกว่าภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะการศึกษาในระบบได้จัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากรณมากที่สุดและจัดปานกลางในการศึกษานอกระบบ และลดลงตามลำดับในการศึกษาตามอัธยาศัย

๔. ขาดการสร้างสรรค์องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีระบบการเก็บรวบรวม บันทึก ประมวลผล และการใช้ระบบวิธีการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ค้นหาและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยอย่างจริงจัง ทำให้ภูมิปัญญาไทยไม่สามารถปรับปรุงรักษาและนำมาใช้ให้สอดคล้องกับวิธีชีวิต ปัจจุบัน ได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้ภูมิปัญญาไทยเกิดการสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

๕. ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย ยังไม่พบว่ามีนโยบายหรือทิศทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทยที่สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหาและภูมิปัญญาของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งการจัดการศึกษาในปัจจุบันขาดความต่อเนื่องด้านภูมิปัญญาไทยขาดความสัมพันธ์กับสถานการณ์โดยรวมของสังคม ขาดการเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมกับปัญหาของประชาชน ตลอดทั้งหน่วยงาน ของราชการขาดการประสานกันในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑: ๗๖-๘๑)